

**ПРИМЕРИ КАЛЕНДАРА, НУМЕРИЧКО-СИМБОЛИЧКИ
ОЗНАЧЕНИХ, НА ПОГРЕБНОЈ ОПРЕМИ ПОВЛАШЋЕНИХ
ИНДИВИДУА из VI–V века пре Хр., НА ПРОСТОРУ
ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА
(БЈР МАКЕДОНИЈА И РЕПУБЛИКА СРБИЈА)**

ЉУБИНКА БАБОВИЋ

Народни музеј, Београд, Трг Републике 1а, Србија
E-mail: ljubbabovic@gmail.com

Резиме: Репрезентативан број анализираних археолошких налаза, са становишта календарометрије, различитих делова погребне опреме кнежевских гробова, по врстама, материјалу и намени, за разне делове тела, индивидуа мушког и женског пола, простора требенишког културног круга и делова централне Србије, омогућио је уочавање извесних законитости, условљених потребама погребених покојника значајног друштвеног статуса.

У раду су анализирани: 4 маске, 2 рукавице, 4 пекторала и 3 митре, све од злата, индивидуа мушког пола; 5 појасева, 2 минђуше, 4 прстена и 2 сандале од злата и сребра, индивидуа женског пола, што са аналогијама броји 27 артефаката, при чему је евидентирана разлика у врстама предмета за опрему тела, орнаменталних система, обрачунских, структурних и временско-просторних претпоставки, исказаних истозначним орнаментима, међу опремом требенишког круга и налазима из Новог Пазара и других места. При овоме исказу се има у виду и могућна разлика у намени анализираних опрема; амбивалентна природа налаза из Новог Пазара и других, у односу на дефинисани карактер гробних прилога из Требеништа и Охрида.

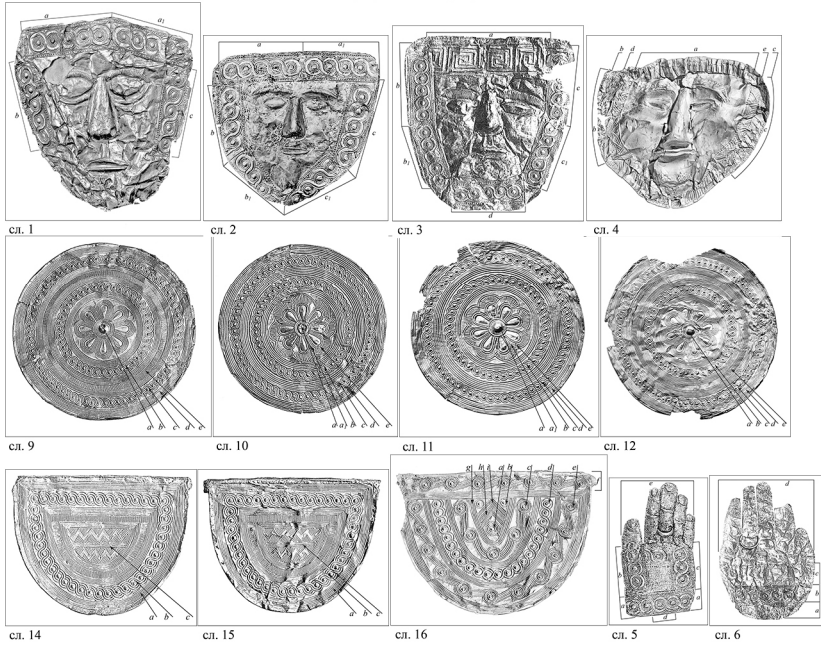
Задата тема, доказивање присуства календара на погребној опреми „кнежевских гробова“, доследно је, аналитички спроведена у хронометријском моделу, за сваки анализирани пример понаособ. Тиме су се могли уочити присутне нумеричке структуре и њихова односност, као и више типова обрачунских/календарских приступа, сходно одређеној намени.

Анализа орнаменталних и нумеричких система, унутар истих група предмета, како су систематизовани у раду, омогућила је уочавање нијанси унутар група, у смислу симболичке односности, као и варирање орнаменталних значења, у смислу полне припадности. Преглед евидентираних календара (у прилогу) износи канонску закономерност: златна опрема индивидуа мушког пола означена је орнаментално-симболички и нумерички, лунисоларним календарима, уз изражено присуство календарско-хармонијских, вишегодишњих циклуса Сунца и Месеца. Погребна оп-

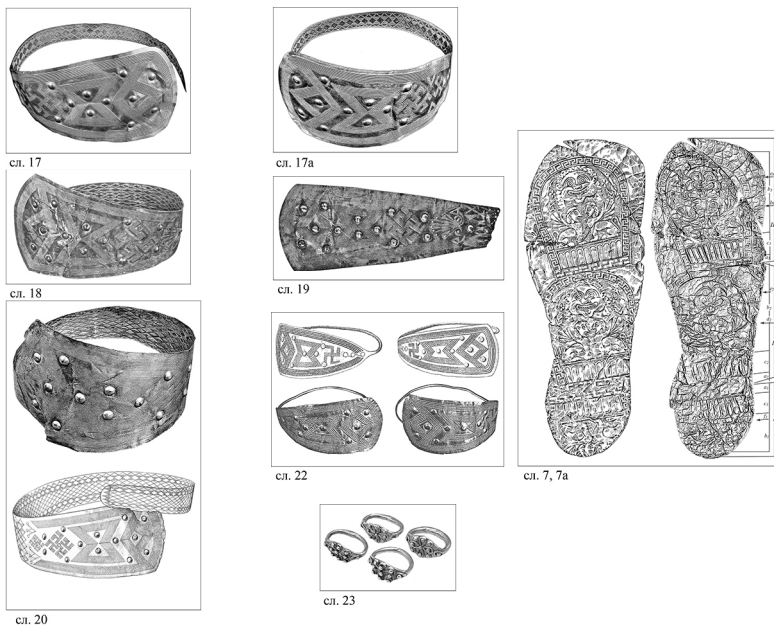
Преглед бр. 1

Преглед бр. 1

ОПРЕМА ЗА ТЕЛО ИНДИВИДУА МУШКОГ ПОЛА

ОПРЕМА ЗА ТЕЛО ИНДИВИДУА ЖЕНСКОГ ПОЛА

рема индивидуа женског пола доминантно је означена лунарним календарима, уз присуство лунисоларних, уз изражено поливалентно значење присутних симболичких орнамената Сунца и Месеца (преглед бр. 1, 2).

Преглед бр. 2

Преглед анализираних артефаката и њихових календара:

Требениште и Охрид

маске

- сл. 1 LS/sid, sin. — 50.
 сл. 2 LS/sid, sin. — 18; 19.
 сл. 3 LS/sid, sin. — 50; 19.
 сл. 4 LS/sid.

рукавице

- сл. 5 LS/sid, sin. — 50; 13; 18; 19.
 сл. 6 LS/sin.—50.

сандале

- сл. 7 LS/sid,sin.

Нови Пазар и други

пекторали

- сл. 9 LS/sid. — }50
 сл. 10 LS/sid. — }
 сл. 11 LS/sid. — }50
 сл. 12 LS/sid. — }

митре

- сл. 14 LS/sid. — 60.
 сл. 15 LS/sid. — 60.
 сл. 16 LS/sid, sin. — 50; 18; 19.

појасеви

- сл. 17 LS/sid, sin.
 сл. 20 LS/sin. — 13;19.
 сл. 18 L/sid, sin.
 сл. 19 L/sid, sin.

минђуше

- сл. 22 L/sid. — 19.

прстење

- сл. 23 L/sin

.....
Легенда: LS – лунисоларни; L – лунарни; sid. – сидеричка; sin. – синодичка; бројеви: 50 – космологијски број; 13 – интеркаларни број; 18 – циклус *saros*; 19 – Метонов циклус

Кључне речи: лунарни, лунисоларни, сидеричка и синодичка револуција Месеца, тропска година, Метонов и циклус *saros*

ПРОЛОГ

Комплети разноврсних, раскошних погребних прилога кнежевских гробова и повлашћених лица у области Охрида, Новог Пазара, као и налази без примарног археолошког контекста у централној и северној Србији, омогућили су стварање нијансиране представе друштвеног и културног хоризонта племена, чија се духовна повезаност са светом Хелена одређеније прати од микенског периода (Mano-Zisi, Đ., Popović, B. Lj.: 1969; Vasić, R.: 1987; Палавестра, А.: 1984; 2007; 2011; Babović, Lj.: 2002; Бабић, С.: 2004; 2011; Proeva, N.: 2006). При овоме се мисли не само на преузимање импортованих предмета већ и на потребу да се имају предмети, симболички

обликовани и орнаментално означени у валоризованом и знаном разумевању њиховог значења и разлога њихове употребе. Тиме се приступа питањима поимања света и његове структуре, али и судбинâ присутних егзистенција, што се може разумети раслојавањем археолошког материјала и његових аналогичности те учењима сачуваним у литерарним делима хеленских песника и мислилаца.

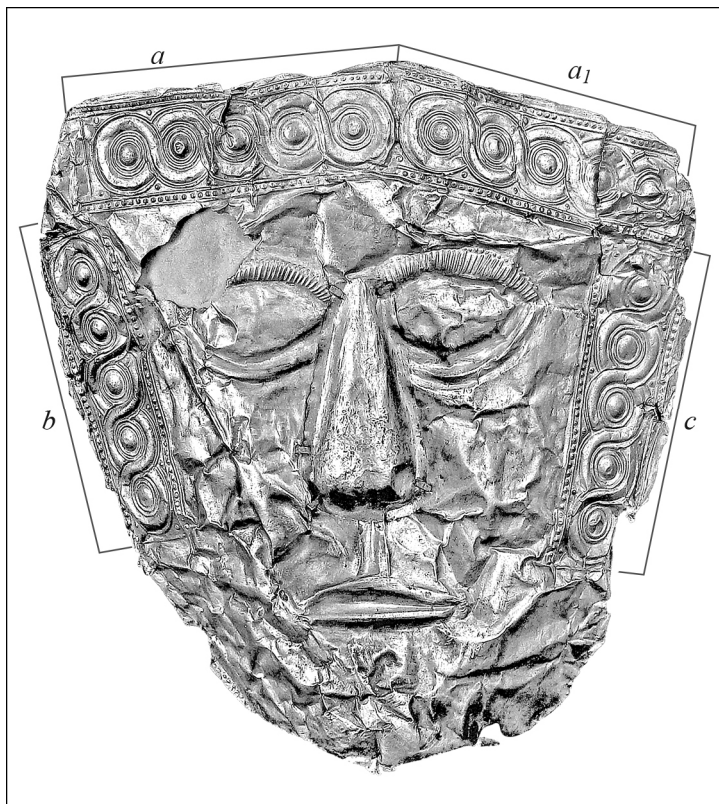
Космолошка природа питања о грађи света испоставља у први план обред, којим се доводе у хармонијски склад одређене датости; присуство календара, у развијеној форми, на погребној опреми образлаже по аналогичности односе божанског и људског у времену и простору, закономности смрти и рађања, као ритма вечности, односног на живи свет (Riffard, P.: 1989). Уочено присуство соларних симбола на наведеној грађи, било у облицима прилога или симболичким мотивима, сводило их је дескрипцијом на украс и технику извођења, остављајући отвореним питања: значења симбола и њихових односитеља; занемарене нумеричке вредности, присутне у симболичким кодовима разуђених космолошко-нумеричких канона, оставиле су нумеричко-орнаменталну грађу неартикулисаном и скривеном (Mano-Zisi, Đ., Popović, B. Lj.: 1969; Krstić, V.: 2011).

Избор предмета којима се износи задата тема условљен је степеном њихове очуваности као и публикованом фотосу, који омогућава сагледање орнаменталних целина и нумеричку идентификацију календарских елемената, по правилу компонованих у бројчаним скуповима, припадајућих, у погледу календара, божанствима Сунца и Месеца у њиховим: дневним, седмичним, месечним, годишњим и вишегодишњим ритмовима и односима (Срејовић, Д., Цермановић, А.: 1989; Бабовић, Љ.: 2001). Примере календара који су анализирани налазимо на: златним маскама, рукавицама и сандалама из некропола у Требеништу и Охриду; златним пекторалима, митрама, златним и сребрним појасевима и накиту из Новог Пазара, Винче, Умчара (код Гроцке) и Мраморца (код Смедеревске Паланке), при чему су сви предмети анализирани као артифицијелне датости (Filow, D. B., Schkorpil, K.: 1927; Palavestra, A.: 2007; Krstić, V.: 2007; Kuzman, P.: 2006).

ОПРЕМА ЗА ГЛАВУ: МАСКЕ ЛИЦА

Импресивне индивидуалне разлике, предочене у златном отиску лица – маске – особа које су их могле имати, остварују надреалну, церемонијалну процесију индивидуа, рангираних опремом и означавањем по нама непознатом следу у вероватном процесу хероизације. Носећи на лицу златни одсјај Сунца, орнаментално означен симболима Сунца и Месеца, на имитацијама апликација које обрубљују лице, попут декорације на шлемовима, невидљиво се предочава у видљиво, вероватно у тренутку обасјавања. Од четири маске на којима је могуће спровести идентификацију календара, три потичу из Требеништа, а једна из Охрида.

ЗЛАТНА МАСКА ИЗ ТРЕБЕНИШТА (гроб IX, инв. бр. 82/1; Крстић, В.: 2011), сл. 1.

Слика 1: Златна маска из Требеништа (гроб IX).

По финоћи реализације лика и орнаментике, стилизације предела очију и око очију, очуваног природног овала доњег дела лица, ова маска реализује репрезентативан лик човека у пуној снази, у маниру канонизованог лирског реализма. Крупне, бадемасте, отворене очи без зеница обрубљене су трепавицама горњег капка, типски стилизованим луком, густих а кратких, полулучних вертикала, које са горње стране прати низ гранула. Израз лица, лишен трагова реалности живота, репрезентује очекивани став представљене личности.

Орнаменталне траке реализоване су као целине: најдужа је чеона, уз које се прислањају краће, десна и лева, као парагнатиде. Орнаментални мотиви на тракама изведени су рељефно: подужним ободима тече по једна линеарна трака – бордура, испуњена низом гранула (симбола бескраја и вечности) – док бочну страну орнаменталне траке омеђује по једна линија. Средње поље орнаменталних трака испуњено је рељефним низом уклапајућих „S“-спирала

(симбола повратности Сунца на солстицијалним тачкама, током његове привидне годишње путање), у чијем се средишту налази рељефно изведени концентрични круг, са калотом диска Сунца у средини (симбол преклопљених небеских тела Сунца и Месеца). У тачкама преклапања „S“-спирала, са спољних страна, налази се по једна гранула.

Чеона трака је сегментирана на два дела, са цезуром континуитета по средини, те се састоји од: $a-al = 5 + 5 = 10$ симбола; трака са десне стране: $b = 5$ и с лево: $c = 5$ исте су по броју симбола преклопљених Сунца и Месеца. Број гранула на чеоној траци износи: $12 + 12 = 24$, а на десној и левој траци такође по 12, што у збиру даје број 48 ($12 \times 4 = 48$). Сведено, овде се рачуна са: $a-al = 10$, $b = 5$, $c = 5$, укупно 20 ($10 + 5 + 5 = 20$) симбола преклопљених Сунца и Месеца, чему треба додати 2 отворена ока ($d = 2$), што даје укупан збир од 22 именована симбола. Примећује се доминација подела на скупове: 5 и 4, па се речено може обрачунати као: $5 \times 4 = 20$, као и скуп гранула: $12 \times 4 = 48$, што бројеве 2, 4, 5 чини стаменима.

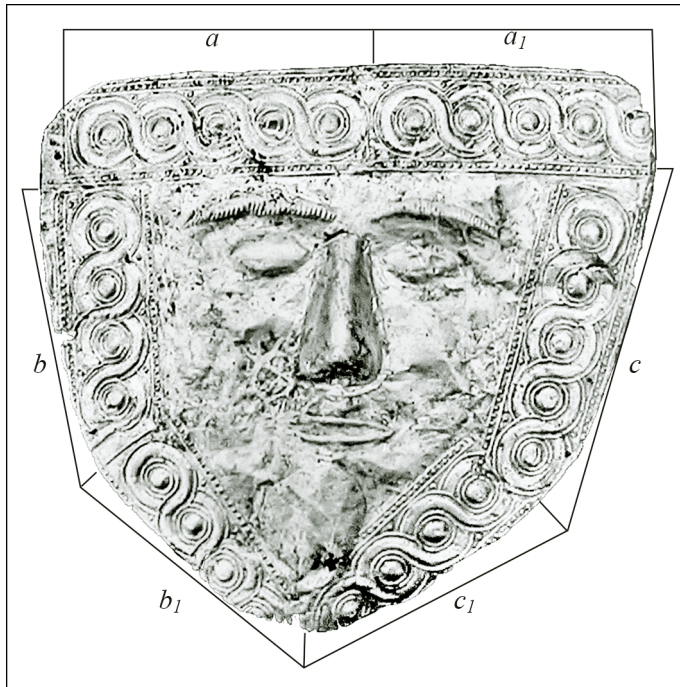
Обрачун календара којим је маска означена поставља се на следећи начин: $a-al + b + c = 20$ ($10 + 5 + 5 = 20$); $a-al + b = 15$ ($10 + 5 = 15$); $a-al + c = 15$ ($10 + 5 = 15$), $15 + 15 = 30$; $20 + 30 = 50$ космологијских дана Сунца (30) и Месеца (20) (Babović, Lj.: 1999). Сунчева проста година од око 365 дана овде се рачунала на следећи начин: $a-al + d = 12$ ($10 + 2 = 12$) месеци \times 30 дана = 360 дана, којима се (у поступку од 2773. године пре Хр.) додаје на крају просте године 5 дана: $360 + 5 = 365$ дана, како се рачунало у Старом Египту (Encyclopaedia Britannica, 21: 1964; Whitrow, G. J.: 1993).

Месечева сидеричка револуција рачунала се на 28 дана, што се види и добија на следећи начин: $b + d = 7$ ($5 + 2 = 7$), $c + d = 7$ ($5 + 2 = 7$), $7 + 7 = 14$, $14 \times 2 = 28$ дана; 28×12 месеци = 336 дана, са 29 дана до краја Сунчеве године, од око 365 дана (Encyclopaedia Britannica, 15: 1964). Сидерички Месечев календар, по истој основи, присутан је и у обрачуну броја гранула: $48 \times 7 = 336$ дана. Иста Месечева револуција добија се и на следећи начин: када се изведеном броју 50 додају два ока, добија се број 52: $52 \times 7 = 364$ дана, што одговара броју дана сидеричке револуције Месеца од: 28 дана \times 13 месеци = 364 дана, са 1 даном до краја Сунчеве године.

Ако се саберу бројеви: $a-al + d = 12$ ($10 + 2 = 12$) и $a + b + d = 17$ ($10 + 5 + 2 = 17$), добија се: $12 + 17 = 29$ дана синодичке револуције Месеца, без сати: 29×12 месеци = 348 дана, са 17 дана до краја Сунчеве године (Encyclopaedia Britannica, 15: 1964).

Дискутоване нумеричке вредности означених календара указују на обрачун Месечевих револуција на дане, без сати, инсистирајући на сидеричкој револуцији, рачунаој на 28 дана, у обрачуну са 12 и 13 месеци; присуство космологијског броја 50 указује и на познавање природне хармонизације кретања Сунца и Месеца (на 12,5 месеци), која је за дате потребе нефункционална, али канонски идеална (Babović, Lj.: 1999.).

ЗЛАТНА МАСКА ИЗ ОХРИДА (Gorna Porta, гроб 132; Kuzman, P.: 2006),
сл. 2.

Слика 2: Златна маска из Охрида, Gorna Porta (гроб 132).

Израз лица, петоугаоно обрубљеног орнаменталним тракама са израженим подбратком и наглашеним, канонски стилизованим обрвама, делује онострано, као у себе повучено биће. Бадемасте очи, мање и увучене, без зеница и трепавица, стоје отворене. Орнаменталне траке, означене симболичким орнаментима, комплетно, као и код описане маске из Требеништа (сл. 1), носе симболе преклопљених небеских тела божанстава Сунца и Месеца, унутар низова повратних „S“-спирала, које граде „ока“ са гранулама са спољних страна, конципиране у сва три случаја (чеона, десна и лева трака) са цезурама, градећи скупове: $5 + 5 = 10$, $4 + 4 = 8$ и $5 + 4 = 9$, што и у овом случају бројеве 5, 4 и 2 чини стаменима.

Нумерички речено, овде се има: $a - a_1 = 10$ ($5 + 5 = 10$); $b - b_1 = 8$ ($4 + 4 = 8$) и $c - c_1 = 9$ ($5 + 4 = 9$), што у збиру даје број 27 ($10 + 8 + 9 = 27$), који је број дана сидеричке револуције Месеца, без сати. Ако се броју 27 додају два ока ($d = 2$), добија се број 29, што је број дана синодичке револуције Месеца, без сати, а уједно и укупни број симбола преклопљених Сунца и Месеца на маски.

Ако саберемо: $a - a_1 + c = 15$ ($10 + 5 = 15$), $15 \times 2 = 30$ дана у Сунчевом месецу, који је увек присутан као основ за оквир Сунчеве године, док

сабране вредности чеоне траке и очију дају број месеци у Сунчевој години: $a-al + d = 12$ ($10 + 2 = 12$), па се њиховим множењем добија број дана у Сунчевој години: 30 дана \times 12 месеци = 360 дана, $360 + 5 = 365$ дана просте године. Овај број дана Сунчеве године добија се и на други начин: $b-bl = 8$ ($4 + 4 = 8$), $c-cl = 9$ ($5 + 4 = 9$), $8 \times 9 = 72$, $72 \times 5 = 360$, $360 + 5 = 365$ дана. Бројеви 8 и 9 значајни су и за други основ, овде: $a - al + b - bl = 18$ ($10 + 8 = 18$); $a-al + c-cl = 19$ ($10 + 9 = 19$), што су бројеви година: *saros*-а (око 18 година) и Метоновог циклуса (19 година), међусобних цикличних односа Сунца и Месеца (Whitrow, G. J.: 1993).

Да се познавала сидеричка револуција Месеца у дане и сате, говори изведени број 37 , који се добија сабирањем бројева $18 + 19 = 37$, дајући број недостајућих дана сидеричке револуције Месеца, рачунате на 27 дана и 7 часова \times 12 месеци = 328 дана, са 37 дана до краја Сунчеве године, од око 365 дана. Иста револуција, рачуната на 27 дана: $a-al + b-bl + c-cl = 27$ ($10 + 8 + 9 = 27$) даје за 12 месеци 324 дана (27 дана \times 12 месеци = 324 дана), са недостајућим 41 даном до краја Сунчеве године. Да се сидеричка револуција Месеца из практичних разлога праћења и обрачуна рачунала на 28 дана, показује следећа рачуница: $a-al + b = 14$ ($10 + 4 = 14$), $14 \times 2 = 28$, 28 дана \times 12 месеци = 336 дана, са 29 дана до краја године. Разлика од 17 часова између сидеричке револуције Месеца, од 27 дана и 7 часова, и 28 дана, како се рачунало, добија се сабирањем: $a-al + c + d = 17$ ($10 + 5 + 2 = 17$), што за годину дана гради око 9 дана: $c-cl = 9$ ($5 + 4 = 9$) (Бабовић, Љ.: 2016).

Синодичка револуција Месеца, рачуната са 29 дана, без сати, присутна је у збиру симбола преклопљених Сунца и Месеца како је већ сабрано: $a-al + b-bl + c-cl + d = 29$ ($10 + 8 + 9 + 2 = 29$); 29 дана \times 12 месеци = 348 дана, са 17 дана до краја Сунчеве године. До овога броја се може доћи и на други начин: сабрани бројеви 30 (Сунчев месец дана) + 28 (Месечев месец дана) дају 58 : $58 \times 6 = 348$ дана, што све говори о коришћеном систему рачунања времена, а не случајности. Разлике између Месечевих револуција и Сунчеве тропске године, од око 365 дана – бројеви: $17, 29, 37, 41$ – сви су изведени и показани, осим 41 , који је овде, као и сидеричка револуција Месеца од 27 дана \times 12 месеци = 324 дана (са 41 недостајућим даном), у секундарном статусу.

Разматрани лунисоларни календари, дискутовани у датом моделу обрачуна, могли су се сви извести по два начина/пута; циклуси Сунца и Месеца на: месечном, годишњем и вишегодишњем обрачуна указују на разумевање цикличне повратности времена и живог света, којима управљају божанства Сунца и Месеца (Riffard, P.: 1989).

ЗЛАТНА МАСКА ИЗ ТРЕБЕНИШТА (гроб I; Filow, D. B., Schkorpil, K.: 1927), сл. 3.

Линеарним низом гранула обележен је шестоугаони габарит златне фолије за маску лица, али и шестоугаони обрис самога лица и његових карактерних линија: обрва, бора између образа и браде, као и саме браде. Та-

Слика 3: Златна маска из Требеништа (гроб I).

кав видљиви приступ реализацији лика маске, свег обрубљеног орнаменталним тракама, са отвореним очима без зеница, канонизовано реализованим обрвама, предочава лик зрелог мушкарца, јаких црта лица, робушног израза.

Орнаменталне траке канонски компонованих елемената, описаних низова повратних „S“-спирала са симболима преклопљених Сунца и Месеца у средини и пратећим гранулама са спољних страна и оквиром бордурних трака по дужини, уоквирују лице са десне, леве и доње стране (браде), прелазећи преко чеоне траке, означене орнаменталним низом пластично изведених меандара, састављених од двојних ужлебљених трака, које граде мотив низа повратних меандара, пандан низу повратних „S“-спирала. Овим се истиче истоветност значења: повратност употребљених симболичких елемената, у смислу времена, али и њихова односна различитост, у смислу простора.

Нумерички сагледано, има се: чеона трака: $a = 4$ меандра; десна и лева трака од симбола преклапајућих Сунца и Месеца, конципиране од по два сегмента, носе по 10 симбола: $b - b_1 = 10$ ($5 + 5 = 10$) и $c - c_1 = 10$ ($5 + 5 = 10$) као и брадна трака, паралелна чеоној, истих симбола као и бочне: $d = 5$. Сабрано, ова маска има: 29 симбола ($a + b - b_1 + c - c_1 + d = 29$) + два ока ($e = 2$), што даје збир од 31 симбола. Низови симбола преклопљених Сунца и

Месеца дају: број 25 ($b-b1 + c-c1 + d = 25$); број 15 ($b-b1 + d = 15$) и број 30 ($15 \times 2 = 30$); број 20 ($b-b1 + c-c1 = 20$); број 12 ($b-b1 + e = 12$); број 17 ($b-b1 + d + e = 17$) и број 37 ($b-b1 + c-c1 = 20$), $20 + 17 = 37$.

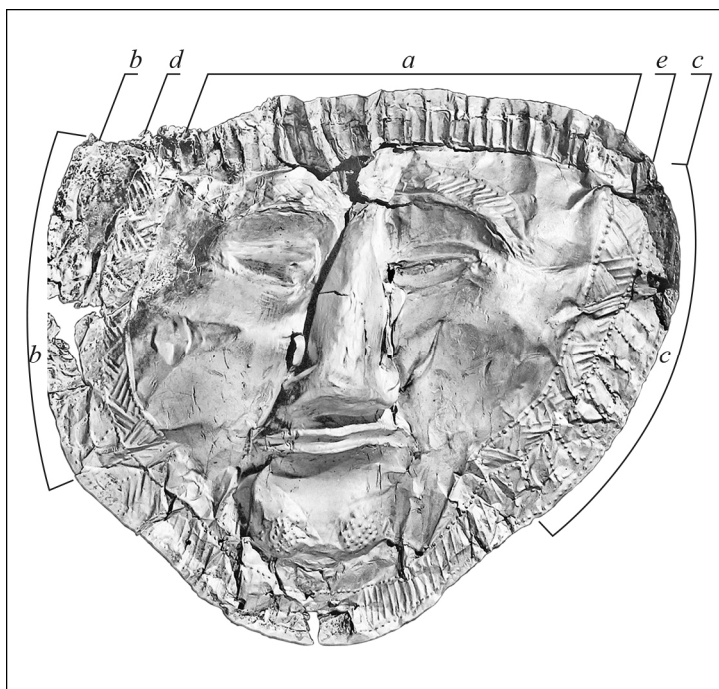
Низови наведених симбола и симбола меандра, као и очију, дају бројеве: 14 ($a + b-b1 = 14$), број 28 ($14 \times 2 = 28$); број 27 ($25 + 2 \text{ ока} = 27$); број 29 ($25 + a = 29$), као и број 19 ($a + b-b1 + d = 19$). Као и код претходно анализираних маски, овде се такође уочава присуство бројева 2, 4 и 5 те нескривено присуство космогонијског броја 50, који се обрачунава на два начина: $25 \times 2 = 50$ и $20 + 30 = 50$; као и хармонијског броја 19 – Метоновог циклуса, у смислу космологијског низа односа двају божанстава: Сунца и Месеца. Обележеност маске лунисоларним календарима уочљива је и нијансирано исказана: Сунчева проста година, од око 365 дана, изводи се уобичајено: $15 \times 2 = 30$, $30 \times 12 = 360$, $360 + 5 = 365$ дана, а преступна, од око 366 дана, уметањем једног месеца од 31 дана (укупан збир симбола на маски).

Знана сидеричка револуција, од 27 дана и 7 часова (27 дана и 7 часова \times 12 месеци = 328 дана, са недостајућих 37 дана) обрачунава се са 28 дана, сагледана у броју дана за 12 месеци: 28 дана \times 12 месеци = 336 дана (уз допуну од 29 дана до краја Сунчеве године), као и са убаченим XIII месецом, којим се приближава циљном броју од 365 дана, са недостајућим једним даном: 28 дана \times 13 месеци = 364 (уз 1 дан мањка), што се добија множењем броја 52: $52 (50 + 2 \text{ ока}) \times 7 (d + 2 \text{ ока} = 7)$, који дају 364 дана ($52 \times 7 = 364$). Синодичка револуција Месеца од 29 дана, без сати, такође је присутна: 29 дана \times 12 месеци = 348 дана, са 17 допунских дана до краја Сунчеве године.

Лакоћа обрачуна присутних календара, након исказане анализе, не ставља их у први план, већ више подразумевајући поступак обрачуна, последицу космогонијског чина и космологијског низа канонизација циклуса божанстава Сунца и Месеца, без указивања на примат извесног акта у појавности (Riffard, P.: 1989).

ЗЛАТНА МАСКА ИЗ ТРЕБЕНИШТА (гроб VIII, инв. бр. 81/I; Krstić, V.: 2002; Поповић, Љ.: 1990), сл. 4.

Ризик да се приступи анализи маске чије нумеричке вредности могу бити другачије од сагледаних условљен је изазовом значења орнаменталне симболике. Златна маска која се разматра има овоидно лице, окарактерисано широко размакнутих јагодицама, затворених очију и стиснутих усана у смиреној одсутности; дугог доминирајућег носа као хрбата лица, троугаоним пољима испуњеним гранулама наглашене браде и малим подбратком. Оностраности доприносе: усахлост очију, зачуђеност у очекивању, изражена издигнутим обрвама (лучни сноп краћих, закошених а паралелних линија), као и орнаментално-нумеричка означеност геометријског израза, која дискретно, у другом фону и плану, уоквирује лице у амбивалентној егзалтираности.

Слика 4: Златна маска из Требеништа (гроб VIII).

Габарит фолије, као и лица, означен је линеарним низом гранула, осим на чеоном делу, који прекрива орнаментална трака пластично изведених, вертикалних кима, које се као мотив, изведен линеарним низовима гранула, понавља са спољне стране, десно и лево, изведених трака, дуж образа (парагнатида), прелазећи на чеоном делу преко чеоне траке. Обрубљујући у наставку доњи део лица, од једне до друге парагнатида, тече трака светлости, вертикалног низа паралелних, пластично изведених линија оивчених линеарним низовима гранула. Дуж унутрашње, десне и леве стране парагнатида, изведене су, линеарним низом гранула, траке означене линеарно изведеним, шрафираним троугловима у два уклапајућа низа, градећи цик-цак мотив шрафура (са три до четири линије) у односу једна према другој – управно, симболичком сликом, мисли се, сложене, непростируће светлости Сунца, у пределима ноћи.

Бројчано исказано, рачуна се са следећим вредностима: чеона трака са кимама: $a = 22$; десна и лева спољна трака са кимама: $b = 15$ и $c = 15$; десна и лева симетрична трака са троугловима: $d = 15$ ($8 + 7 = 15$) и $e = 15$ ($8 + 7 = 15$) – односно, овде се добија збирна вредност од 82 симбола: $a + b + c + d + e = 82$ ($22 + 15 + 15 + 15 + 15 = 82$). Систематизовано по орнаменталним мотивима и њиховом положају, има се укупно кима: $a = 22$, $b = 15$, $c = 15$, при чему киме – парагнатида – граде број 30 ($b + c = 30$), што је број излазака и залазака Сунца у његових 30 месечних дана и основ за обрачун Сунчеве

године, док је вредност 52, тј. $a + b + c = 52$ ($22 + 15 + 15 = 52$), основ за обрачун сидеричке револуције Месеца, рачунате на 28 дана \times 13 месеци = 364 дана, са недостајућим једним даном до 365 дана, што се добија поступком: $52 \times 7 = 364$ дана.

Да се знало и рачунало са сидеричком револуцијом Месеца у трајању од 27 дана и 7 часова, говори постојање броја 37: $a + b = 37$ ($22 + 15 = 37$), што је број недостајућих дана наведене револуције у оквиру Сунчеве године: 27 дана и 7 часова \times 12 месеци = 328 дана, са недостајућим 37 дана, што се у нашем обрачуну добија на следећи начин: $a + b + c + d + e = 82$ ($22 + 15 + 15 + 15 + 15 = 82$), $82 \times 4 = 328$ дана, којима до краја године треба додати 37 дана: $328 + 37 = 365$. Сунчева година могла се рачунати или на класичан начин: 30 дана \times 12 месеци = 360 дана + 5 дана = 365 дана; или: $b + c + d + e = 60$ ($15 + 15 + 15 + 15 = 60$), $60 \times 6 = 360$, $360 + 5 = 365$ дана.

Са становишта лунисоларних календара овде се показује сидеричка револуција Месеца, у дан и сат (око 27 дана 7 часова) и њен обрачун од 28 дана, са уметнутим XIII месецом, којим се надомешћује број дана до краја Сунчеве године, од око 365 дана.

КОМЕНТАР

Мимезис нестанка и поновног јављања (рођења), предочен теофанијама Месечевих револуција, доследно је исказан; сидеричка револуција Месеца у дан и сат (27 дана и 7 часова) исказана је календарима код два примерка маски: из Охрида (сл. 2) и Требеништа (сл. 4) а у дан, у примерку такође из Требеништа (сл. 3). Да се ова Месечева револуција рачунала на 28 дана, у оквиру месеци Сунчеве године (12 месеци), види се на три календара, из Требеништа и Охрида (сл. 1, 2, 3), а обрачун са интеркаларним месецом – тринаестим – такође код три примерка, а сви су из Требеништа (сл. 1, 3, 4) (Бабовић, Љ.: 2016).

Метафора поновног рођења и бивања – синодичка револуција Месеца, рачуната на дан (29 дана) – присутна је на три примерка, из Требеништа и Охрида (сл. 1, 2, 3), обрачуната увек у оквиру месеци Сунчеве године, што је ослонац мисли: да је присуство календара на златним маскама теофана алегорија и мимеза, аналогија у времену и простору, очекивана за представљене. У ликовном статусу: представљени са отвореним очима (без зеница) окарактерисани су лунисоларним календарима сидеричке и синодичке револуције Месеца, миметичке слике нестанка и поновног рађања (сл. 1, 2, 3), док је маска са затвореним очима, обележена лунисоларним календаром само сидеричке револуције Месеца, мимезом нестанка (сл. 4).

Збир нумеричких вредности сваке маске омогућава и њихову нумерички наглашену карактеризацију: лунарну, код маски из Требеништа и Охрида (сл. 1, 2, 3), окарактерисаних бројевима: 20, 27 и 29, и лунисоларни карактер маске из Требеништа (сл. 4), са бројевима: 22 и 30. Метрум стамених бројева 2, 4, 5 присутан је код све три маске са отвореним очима, из Требеништа и Охрида (сл. 1, 2, 3), док би се код маске са затвореним очима, из Требеништа

(сл. 4), могао уочити ритам раста бројем 7: 7, 8, 15, 22 ($7 + 8 = 15$, $15 + 7 = 22$). На космогонијски чин, исказан бројем 50 (сл. 1, 3), и космологијске циклусе божанских теофанија и ритуалних теологија, исказане Метоновим и циклусом *saros* (19 и 18 година), рачунају све три маске са отвореним очима, из Требеништа и Охрида (сл. 1, 2, 3), са значајним нагласком на узрочно-последичну везу теофанога чина и њиховог бројчаног израза, коју налазимо у симболичко-нумеричким вредностима: 50 и 19 код маске из Требеништа (сл. 3).

Облици маске лица могу се посматрати и поредити у виду: отвореног овоида, ограниченог са три стране (сл. 1), којим доминира хармонијски број 50, и затвореног овоида, ограниченог са четири стране (сл. 4), који је лишен хармонијског израза; затворено петоугаоно лице маске (сл. 2) окарактерисано је циклусима Сунца и Месеца, Метоновим (око 19 година) и циклусом *saros* (око 18 година) календарометријске природе. Затворено, шестоугаоно лице маске (сл. 3) окарактерисано је хармонијским и космологијским бројем 50, као и календарским Метоновим циклусом од 19 година. При овоме, уочава се двоструки пут добијања броја 50: као збира бројева $30 + 20$ (што је случај са маском на сл. 1) или производа бројева: $25 \times 2 = 50$ (сл. 3), што није без значаја у погледу уочавања и разматрања природних феномена и њиховог нуминозно-бројчаног израза (Плутарх: 1990):

.....
*Тад ћеш на триначко стићи острво, онде ти пасу
 сунчева говеда многа, а пасу и претиле овце;
 говеда седам је стада, а толико и лепих оваца,
 у сваком стаду има педесет грла; а ту се
 ништа не множи нит мре.*

Одисеја, XII, 127–131 (Хомерова *Одисеја*: 1965)

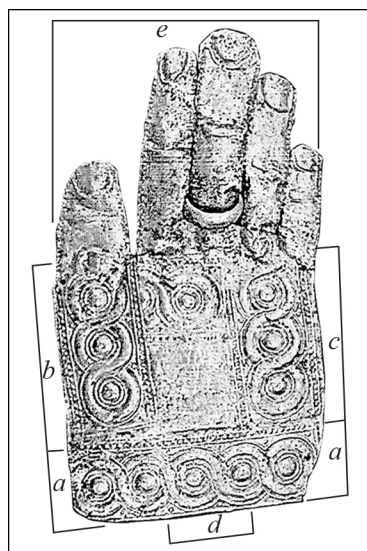
.....
 У овоме случају има се обрачун стада и грла, посвећених животиња: 50 грла \times 7 стада даје број 350, што је број годишњих дана сидеричке револуције Месеца, рачунате на: 28 дана \times 12,5 месеци = 350 дана, са недостајућих 15 дана до краја Сунчеве године.

ОПРЕМА ЗА РУКЕ И НОГЕ: РУКАВИЦЕ И САНДАЛЕ

ЗЛАТНА РУКАВИЦА ЗА ДЕСНУ ШАКУ ИЗ ОХРИДА (Gorna Porta, гроб 132; Kuzman, P.: 2006), сл. 5.

Златна фолија облика половине издуженог елипсоида, правилно сеченог по полутару, реализује представу спољне стране шаке, са издвојеним прстима и ноктима, обрубљеним линеарним низом гранула. Конципирана је у два дела: квадратног – шака, на који се наслањају у луку прсти (*e*), са једном бурмом на средњем прсту. Простор шаке/квadrата реализују два поља: централно – квадратно, без орнамената, чисто златно поље, обрубљено

са четири стране квадрата орнаменталним тракама, испуњеним низовима повратних „S“-спирала, са концентричним кругом и пластичним диском Сунца, у средини. Орнаменталне траке, обрубљене линеарним бордурама са гранулама, по дужини, постављене су тако да најдужа – полутарна трака иде од ивице до ивице квадрата (a); уз њу се управно наслањају лева и десна бочна трака (b , c), које прелазе преко траке (d) супротне полутарној.

Слика 5: Златна рукавица за десну шаку из Охрида, Gorna Porta (гроб 132).

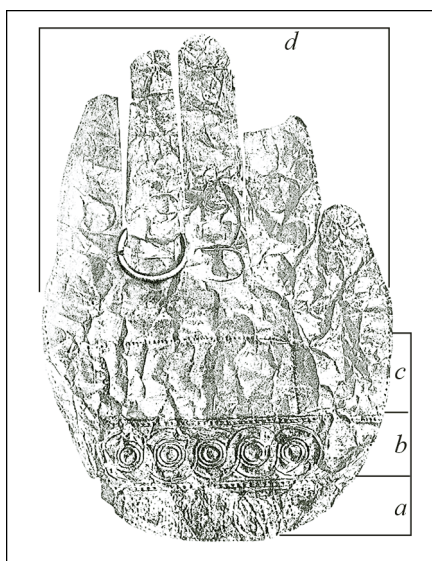
Нумерички исказано, овде се рачуна са датостима: $a = 5$; $b = 3$; $c = 3$; $d = 2$; $e = 5$, плус 1 бурма, којима се граде бројеви – елементи календара: $e + 1 = 6$ ($5 + 1 = 6$); $a + d = 7$ ($5 + 2 = 7$); $a + b = 8$ ($5 + 3 = 8$); $a + e = 10$ ($5 + 5 = 10$); $a + e + 1 = 11$ ($5 + 5 + 1 = 11$) или: $a + b + c = 11$ ($5 + 3 + 3 = 11$); $a + e + d = 12$ ($5 + 5 + 2 = 12$); $a + e + d + 1 = 13$ ($5 + 5 + 2 + 1 = 13$) или: $a + e + b = 13$ ($5 + 5 + 3 = 13$); $a + e + b + 1 = 14$ ($5 + 5 + 3 + 1 = 14$); $a + e + b + d = 15$ ($5 + 5 + 3 + 2 = 15$), који граде следећи ниво календарских вредности: 27 ($13 + 14 = 27$); 28 ($14 \times 2 = 28$); 29 ($14 + 15 = 29$); 30 ($15 + 15 = 30$) и 31 ($30 + 1 = 31$). Укупан број симбола преклопљених Сунца и Месеца, прстију и бурме износи 19: ($a + b + c + d + e + 1 = 19$), односно: $5 + 3 + 3 + 2 + 5 + 1 = 19$), при чему је сама шака/квадрат означена бројем 13: ($a + b + c + d = 13$), односно: $5 + 3 + 3 + 2 = 13$; шака са прстима (квадрат са лучним простором) бројем 18: ($a + b + c + d + e = 18$, односно: $5 + 3 + 3 + 2 + 5 = 18$, а са бурмом бројем 19 ($18 + 1 = 19$), који сабрани дају број 50 ($13 + 18 + 19 = 50$).

Основ за присуство Сунчевог календара, просте и преступне године, налазимо у бројевима 30 и 31, којима се кроз 12 месеци добија број дана Сунчеве тропске године, просте и преступне, од око 365 односно 366 дана, по устаљеном поступку. Месечеве револуције су бројем дана (27, 28, 29) и

месеци (13) такође присутне: сидеричка, од 27 дана, има 351 дан ($27 \times 13 = 351$ дан); иста револуција, обрачуната на 28 дана, има 364 дана у години ($28 \times 13 = 364$) и синодичка револуција Месеца, од 29 дана, гради за 13 месеци 377 дана, 12 дана више од просте Сунчеве године, од око 365 дана.

Уочена геометријска ликовност представе односна је на поимање простора: четворине – квадрата, оствареног и оријентисаног простора кретња небеских тела Сунца и Месеца – и лучног простора – полукуполе њиховог бивања, у развијеној димензионалној представи. Присуство златне бурме на средњем прсту и њено поливалентно значење оставиће се по страни, али се не превиђа њоме означена цезура у грађи броја 5, састављена у овом случају од: $2 + 2 + 1 = 5$, односно: $2 \times 2 = 4 + 1 = 5$ или $2 + 2 = 4 + 1 = 5$. Присутни низ бројева – 1, 2, 3, 5 – индикативан је у смислу структура у космосу и њихове динамичке потенције, као и приметан низ хармонизујућих обрачунских бројева, на годишњим и вишегодишњим циклусима односа Сунца и Месеца: 13, 18, 19 (интеркалациони, *saros* и Метонов циклус), који сабрани дају космогонијски и космологијски број 50 (Плутарх: 1990).

ЗЛАТНА РУКАВИЦА ЗА ЛЕВУ ШАКУ ИЗ ТРЕБЕНИШТА (гроб I; Filow, D. B., Schkorpil, K.: 1927), сл. 6.

Слика 6: Златна рукавица за леву шаку из Требеништа (гроб I).

Елипсоидна форма златне фолије облика шаке са прстима издљена је по ширини, линеарним низом гранула, на три поља: прво лучно поље, у корену шаке, орнаментисано линеарним мотивом киме (*a*); којем следи друго поље, окарактерисано лунисоларном орнаменталном траком, низа повратних „S“-спирала, са симболима преклопљених небеских тела Сунца и Месеца, од пет

сегмената (b), неизлазећих до бочних ивица поља, оперважених по дужини бордурном светлосном траком; и треће поље (c), у којем се налази простор правоугаоног облика, односа страна $1 : 2$, чисто, златно поље, чију дужину прати орнаментална трака у другом пољу. У полулуку елипсоида смештају се издвојени прсти са означеним ноктима (d), са једном златном бурмом на четвртом, домалом прсту.

Исказано бројевима овде се запажа: $b = 5$; $d = 5 + 1$ бурма = 6 симбола, који у збиру дају број 11 ($5 + 6 = 11$). Када се број преклопљених симбола Сунца и Месеца помножи собом, добија се број 25 ($5 \times 5 = 25$), а $25 \times 2 = 50$, иницијални космологијски број, годишњег циклуса Сунца и Месеца. Када се помноже бројеви поља: $b \times d = 30$ ($5 \times 6 = 30$), добија се број дана у једном месецу Сунца, те се Сунчев годишњи календар овде тиме подразумева и уобичајено обрачунава; ако од броја 30 одузмемо број 1 (бурма), добијамо 29, број дана синодичке револуције Месеца, на коју и други обрачун указује: $b + d + 1$ бурма = 11 ($5 + 5 + 1 = 11$), што је број недостајућих дана синодичке револуције Месеца, рачунате на дане и сате: 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана, са недостајућих 11 дана до краја Сунчеве прости године, од око 365 дана.

КОМЕНТАР

Чињеница да је рукавица леве руке окарактерисана само лунисоларним календаром синодичке револуције Месеца, у дан и час, космогонијским бројем 50 и бројем 5 у комбинацијама: $2 + 3 = 5$ и $4 + 1 = 5$ те са три паралелна поља, испуњена различитим симболичким садржајима, указује на различито поимање простора, леве и десне стране, у смислу *topos*-а догађаја и временско-просторних оквира: десно, мимезис нестанка и поновног рађања (сидеричка и синодичка револуција Месеца), а лево поновног рађања и бивања (синодичка револуција Месеца) (Плутарх: 1990).

Заједничка им је сакралност броја 50 и броја 5, реализованих у броју преклопљених симбола Сунца и Месеца: на полутарним тракама и броју прстију на којима се, у оба случаја, налази златна бурма: на средњем прсту десне руке, а домалом/четвртом прсту леве руке, реализујући број 6 ($5 + 1 = 6$). У оба случаја, у средини шака, реализовано је геометријски прецизно изведено: квадратно (десна страна) или правоугаоно (лева страна) празно, златно поље, ограничено на десној страни са четири стране, а на левој – са једне стране орнаменталним тракама, са симболима преклопљених небеских тела Сунца и Месеца, у кретању: десно у оквиру затвореног, а лево отвореног простора.

Значајно је стаћи да је рукавица за леву руку, у погребном ритуалу, стављена на десну руку, што речито указује на значај и смер кретања покојника, изречито на десну страну, како се види из натписа *Zlatni listići* из Turija (Diels, H.: 1983).

.....
*A kad duša ostavi svjetlost Sunca,
 desnom stazom mora ići, sva dobra ona čuva.
 Raduj se iskusivši trpnju koju još nikada prije iskušao nisi:
 bog si od čovjeka postao; jare si u mlijeko pao;
 raduj se, raduj se desnom prolazeći stazom
 po svetim livadama i Perzefone po gajevima.*

Orfej, 20 [32f]

.....
 ПАР ЗЛАТНИХ САНДАЛА ИЗ ТРЕБЕНИШТА (гроб VIII, инв. бр. 83, 84/I; Крстић, В.: 2011; Vasić, R.: 1987), сл. 7.

Извесност омашке у обрачуну нумеричких вредности уклопљених угластих меандара, као ни тешкоћа да се сагледа детаљно ликовност представе, не искључује ове значајне предмете у опреми покојника, да их покажемо означеним календарима.

Габарит ђона сандала у којима се ходи издељен је на три простора оностраних предела, куда покојник иде и кроз које или поред којих пролази. Изведена линеарно, сва три простора су конципирана и означена исто: као конхални, засведени простор пећине – овоид половине елипсе, различитих величина: конха I, мања и нижа по висини, у односу на конхе II и III, исте величине; различите оријентације: конха I је оријентисана куполом супротно од конхи II и III, те се са конхом II по хоризонтали огледа; различитим садржајем: конха I, представом хералдички постављених двеју птица (лабуд, гуска?) у оријентацији/смеру других двају конхи, II и III, са Сфингама, Горгонама и птицама грабљивицама (Срејовић, Д., Цермановић, А.: 1989).

Чеони габарит све три конхе орнаментисан је траком, испуњеном меандрима двојног смера, којих у бази хоризонтале има 8, а у луку 35. Код све три конхе, на хоризонталу базе ослања се хоризонтални низ кима – „капија“ са засведеним луковима нагоре, сходно оријентацијама конхи – код сва три простора по десет кима. Унутар лучно засведених простора конхи II и III, на приступном делу, налазе се две, симетрично постављене крилате Сфинге, полиморфна бића, соларне симболичке означености, архајског манира, које фланкирају пролаз иза капије. Означене су са по пар очију (концентичним круговима са тачком у средини, $2 \times 2 = 4$), симболима преклопљених небеских тела Сунца и Месеца. Иза њих, у бесперспективном простору, реализоване су главе Горгона, канонског израза лица, које окамењује, овде само у гримаси, са лунисоларним симболима место очију ($1 \times 2 = 2$), уз које, са леве и десне стране, стоје четворолисне розете и птице грабљивице са канцама, у лету. Овако постављене идентичне конхе II и III, једна иза друге и напред у правцу хода, остављају конху I, при оваквом посматрању, увек иза. Означеност очију птица је нејасна, а била би: $2 \times 2 = 4$.

Основе за нумерички обрачун једне сандале овде се исказује, како је већ речено: $a1, a2, a3 = 8$; $b1, b2, b3 = 35$; $c1, c2, c3 = 10$; $d2, d3 = 4$ ($2 \times 2 = 4$); $e2,$

$e_3 = 2$ ($1 \times 2 = 2$); $f_1 = 4$ ($2 \times 2 = 4$). У конхама I, II, III меандара има по 43: $a_1 + b_1 = 43$, односно $8 + 35 = 43$; $a_2 + b_2 = 43$, односно $8 + 35 = 43$; $a_3 + b_3 = 43$, односно $8 + 35 = 43$), укупно 129 меандара ($43 \times 3 = 129$). КимѠ/капија има у свакој конхи по 10, што укупно даје број 30 ($c_1 + c_2 + c_3 = 30$, односно $10 + 10 + 10 = 30$); симбола преклопљених Сунца и Месеца (очију) има, у

Слика 7: Златна сандала из Требеништа (гроб VIII).

конхама II и III, по: $d2 = 4$ ($2 \times 2 = 4$), $d3 = 4$ ($2 \times 2 = 4$); $e2 = 2$ ($1 \times 2 = 2$), $e3 = 2$ ($2 \times 1 = 2$), односно по шест симбола у свакој: $d2 + e2 = 6$ ($4 + 2 = 6$); $d3 + e3 = 6$ ($4 + 2 = 6$), укупно 12 ($6 + 6 = 12$), док се у конхи I рачуна са бројем 4 ($f1 = 4$), што би у збиру симбола преклопљених Сунца и Месеца дало аналогни број 16: ($12 + 4 = 16$).

Укупни број симбола по конхама био би: конхе II и III имају по 59 симбола ($8 + 35 + 10 + 6 = 59$), односно заједно 118: ($59 \times 2 = 118$), што је основ за календарски обрачун као и број 175, добијен збиром симбола све три конхе: $118 + 57$ конхе I ($8 + 35 + 10 + 4 = 57$) даје 175. У обрачуну календара овде се рачуна са: 30 дана у месецу Сунчевог календара (30 симбола капија/кима, излазака и залазака Сунца) помножених са 12 месеци (број симбола очију у конхама II и III), што даје 360 дана у години, чему у обрачуну треба додати 5 дана на крају године.

Природни хармонијски однос Сунца и Месеца у Сунчевој години садржан је у броју 175, збиру симбола на једној сандали; пар сандала даје број 350 ($175 \times 2 = 350$), што је број дана сидеричке револуције Месеца од 28 дана, рачунатих са 12,5 месеци. Календар исте револуције Месеца добија се када се број 42 (укупни број кима/капија и лунисоларних симбола – очију – у конхама II и III, сабирањем: $30 + 12 = 42$) помножи са 8, што даје: $42 \times 8 = 336$ дана сидеричке револуције Месеца, рачунате на 28 дана \times 12 месеци = 336 дана; или $10 + 4 = 14$ (исти симболи у конхи I), 14×2 (сандале) = 28, $28 \times 12 = 336$ дана. Синодичка револуција Месеца добија се на следећи начин: $59 + 59 = 118$ (збир симбола у конхама II и III), $118 \times 3 = 354$ дана речене револуције, рачунате са 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана.

КОМЕНТАР

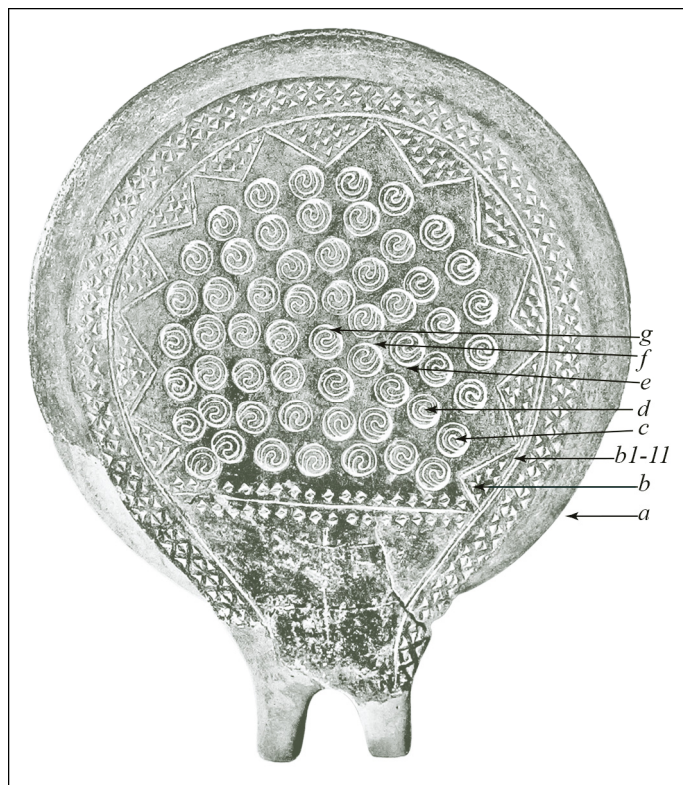
Присуство Горгона на златним сандалама, мисли се, Стене и Еуријале, које су бесмртне, и пролазак душе поред њих до крајњег, блаженог простора – чињенице су које наглашавају јединство налаза из Требеништа и Охрида са хеленским светом. Тако, *Златни листићи* из Петелије (IV–III в. пре Хр.) кажу (Diels, H.: 1983):

.....
*Naći ćeš vrelo lijevo od Hadovih dvora
i uz njega zasađen bijeli čempres:
tome se vrelu blizu ne približuj!*
*Naći ćeš drugo, iz jezera Mnemozine
svježa protječe voda; naprijed stoje čuvari.
Reci im: „Čedo sam Zemlje i Urana zvijezdosjajnog,
nebeski moj je rod, a to i sami znate.
Gorim od žeđi i ginem. Odmah mi svježe podajte
vode koja iz jezera Mnemozine navire“.
Dat će ti tada piti iz božanskoga vrela
i odsele sa svima herojima ti ćeš kraljevati.*

Orfej, 17 [32a]

Значајно је да се, код Орфеја, Моирама означају Месечеве фазе, а Горгонино лице је Месец, због његовог лика (Diels, H.: 1983).

На антропоморфној вази са Syros-a (Киклади, периода ЕС.II, 2800–2300. год. пре Хр.) (Zervos, Ch.: 1957) (сл. 8) у форми диска, са два доња екстремитета и симболом *vulva*-е у доњем делу тела, реализована је представа мотива поткуполног простора – пећине са порталом, окружене траком, са двоструким орнаменталним елементом континуираних цик-цак линија, симбола Океанских вода (Tsikritsis, M., Moussas, X., Tsikritsis, D.: 2015). Простор пећине исијава светлост из свода. У хоризонтали базе, линије праћене са горње и доње стране низом ромбова, састављених од по два троугла (симбол светлосне искре) којих има по: $18 \times 2 = 36$, $36 \times 2 = 72$ симбола, као и у звездасто-зракастом поткупољу са 11 зрака/троуглова, испуњених троугаоним орнаменталним елементима, којих има по зракама: I = 7, II = 10, III = 9, IV = 12, V = 16, VI = 14, VII = 9, VIII = 10, IX = 11, X = 12 и XI = 8, укупно 118 троуглова.

Слика 8: „Frying pan vessels“ са Syros-a.

Унутар сијајућег поткуполног простора – пећине – понављајући њен габарит, орнаментални елемент круга са линеарно изведеним, динамичним луком таласа у повратном смеру, формира портал (од 18 кругова) и четири слоја концентричних кругова са центром у средини, који граде слојеве од по: 18, 13, 7 и 1 орнаментални круг са таласом. Нумерички речено, овде се уочава: $a = 72$; $b = 11$, односно: $b \text{ I-XI} = 118$, којима се гради оквир сијајуће пећине; $c = 18$ – портал; и ентитет од четири концентрична слоја: $d = 18$, $e = 13$, $f = 7$ и $g = 1$ симбола.

Сређене нумеричке вредности дају календарске елементе: једанаестокрака звезда и портал дају број 29 ($b + c = 29$), односно $11 + 18 = 29$; ентитет унутар пећине и звезда дају број 50 ($b + d + e + f + g = 50$), односно: $11 + 18 + 13 + 7 + 1 = 50$), што је вредност космогонијско-космологијског иницијала. Сами централни ентитет даје број 39 ($d + e + f + g = 39$), односно: $18 + 13 + 7 + 1 = 39$, који са порталом гради број 57 ($c + d + e + f + g = 57$), односно: $18 + 18 + 13 + 7 + 1 = 57$, а овај, у збиру са тракама ($b = 11$), даје укупан број од 68 симбола ($57 + 11 = 68$). Сведено, присутне календарске вредности су: 39, 72 и 118.

Месечеви календари добијају се множењем бројева: $39 \times 9 = 351$, што је број дана сидеричке револуције Месеца од: 27 дана \times 13 месеци = 351 дан. Синодичка револуција Месеца добија се када се број 118 помножи са 3, што даје 354 дана речене револуције, рачунате на дан и сат: 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана. Сунчев годишњи календар огледа се у броју: $72 \times 5 = 360 + 5 = 365$ дана.

Овим обрачуном показује се да је антропоморфна ваза са Syros-а женске атрибуције, у форми планетарне богиње Месеца, представљене у строго симболичком маниру, паралела ликовној представи на сандалама из Требеништа, симболичко-реалистичког манира (Бабовић, Љ.: 2016). У оба случаја је ликовна представа иста: мотив поткуполног простора – пећине са порталом, уз Океанске воде, где се смештају Хадови двори и Персефоници гајеви; оба анализирана артефакта обележена су лунисоларним календарима, од којих синодички, рачунат на дан и сат, у оба случаја полази од броја 118 (Срејовић, Д., Цермановић, А.: 1989).

Анализирани предмети требенишког културног круга на крају су десете деценије присуства у свету научног интересовања и истраживања. Основна мисаона и фактографска аналогија увек је био свет Хелена у дефинисању сличности и разлика.

У анализи која је спроведена на опреми повлашћених лица, рангираних по ширем друштвеном и културном контексту, било је упутно тражити нијансе у разумевању оностраног, у односу на статус у оностраном. Маске и рукавице налазе се у опреми мушких гробова (уз осталу опрему ратника, племића и владара) каква се среће у описима херојског доба код Хелена у Хомеровој *Илијади* и *Одисеји*, као и налазима из Микене. Златне маске из Требеништа и Охрида, особене по симболичкој орнаментално-хронометријској означености, ближе су разлозима постојања на лицу

покојника-хероса из Микене него из некрополе у Sindos-у, где су златне маске индивидуални образи/лица племенитих покојника, али без канона, који подразумевају и космолошку просторно-временску аналогију и означеност (Δεσποινη, А.: 1985). Овоме канону симболичко-нумеричког означавања развијеним календаром или назначавањем елементима календара подлеже сва погребна опрема до најситнијих детаља, која подразумева дефинисану егзистенцију после смрти, доследно образложену у статусним комплетима погребне опреме кнежевских гробова.

ОПРЕМА ЗА ТЕЛО ИНДИВИДУА МУШКОГ ПОЛА: ПЕКТОРАЛИ И МИТРЕ

ПЕКТОРАЛИ

Идеална, софистицирана представа куполе неба, по којој се крећу небеска тела Сунца и Месеца, по строго конципираној схеми концентричних кругова, кружних простора и путања, износи канонизовану, тројну структуру небеских простора: централни простор хелиограма, опасан са два појаса кретања, унутрашњим и спољним, сви одељени тракама светлости (сноп паралелних хоризонталних линија). Овај основни концепт присутан је у две варијанте, видљиве у структури међупростора појасева кретања, уметањем траке директне обасјаности светлошћу Сунца (трака паралелних а управних/вертикалних линија), као и представи хелиограма: соларне (розета) или лунисоларне симбиозе (розета обасјана директном светлошћу Сунца) (Babović, Lj.: 2002). Разматраће се четири примерка, а сви потичу из Новог Пазара: један пар су експоненти врсте, док су друга два по један у својој врсти, према чему би такође могли бити пар.

ПАР ЗЛАТНИХ ПЕКТОРАЛА ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 710/I; Крстић, В.: 2011), сл. 9, 10.

У центру пекторала и хелиограма налази се пластично реализовани диск Сунца, опасан траком светлости. На овом фундаменталном симболу Сунца, лучно повијајући се, светлосне траке граде розету од осам латица, истичући својом линеарношћу њихов пластицитет (*a*). Простор хелиограма испуњен соларним симболом флоралне природе а просторне симболике, опасан је двама појасевима кретања: унутрашњим (*b*) и спољним (*c*), које са обе стране прати по једна светлосна трака (*d*). Појасеви кретања Сунца и Месеца испуњени су орнаменталним низом повратних, двојних „S“-спирала, са концентричним кругом и гранулом у средини, симболом преклопљених небеских тела Сунца и Месеца. На пекторалу чији је хелиограм соларно окарактерисан, што је овде случај, умеће се, између светлосних трака које прате појасеве кретања, трака обасјаности директном Сунчевом светлошћу (*e*), која овај тип пекторала, визуелно чини рефлектујући лаким и блиставо треперавим. Светлосне траке, на овоме типу пекторала, све су у сноповима од по 5–6 линија.

Слика 9: Златни пекторал из Новог Пазара.

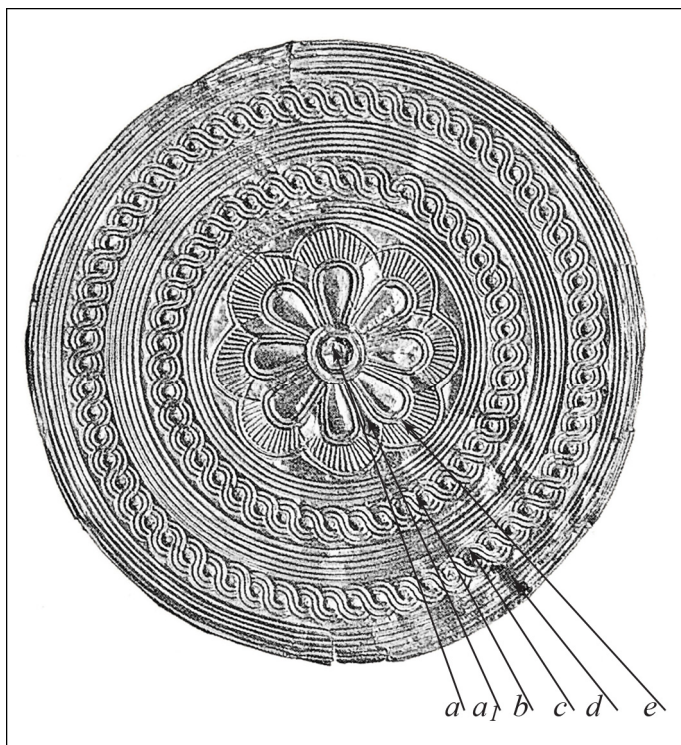
Нумерички систематизовано, овде се има: хелиограм (розета и диск): $a = 9$ ($8 + 1 = 9$); два појаса кретања, унутрашњи ($b = 42$ симбола Сунца и Месеца) и спољни појас кретања ($c = 72$ иста симбола), што у збиру даје број 114 ($42 + 72 = 114$), а разлику од 30 симбола ($72 - 42 = 30$). Светлосних трака има 6: $d + e = 6$ ($5 + 1 = 6$) плус два појаса кретања: $b + c = 2$ ($1 + 1 = 2$), што у збиру даје број 8. Укупан збир симбола преклопљених тела Сунца и Месеца износи: 123 ($a + b + c = 123$).

Када се број симбола преклопљених Сунца и Месеца, унутрашњег појаса кретања, помножи са бројем латица розете, добија се: $42 \times 8 = 336$ дана сидеричке револуције Месеца, од 28 дана \times 12 месеци = 336 дана. Када се број симбола спољног појаса кретања помножи са бројем светлосних трака, добија се: $72 \times 5 = 360 + 5 = 365$ дана, просте Сунчеве године. Тиме се може закључити да дискутовани пекторал, соларне означености хелиограма, износи нумеричким вредностима симболе Сунца и Месеца: Сунчев годишњи календар, рачунат са 30 дана \times 12 месеци, и Месечев, такође годишњи календар, рачунат на 28 дана и 12 месеци.

Други, мањи пекторал, парњак описаном, у неколико детаља је орнаментално означен другачије. Сунчев диск у центру хелиограма обасан је са два концентрична круга – симбола преклопљених тела Сунца и Месеца;

осмолатична розета изведена је светлосном траком од две линије, а једном трака директне осветљености, која прати габарит розете, стварајући ефекат блиставог ореола. Између латица розете и пратећих лукова директне осветљености розете, уметнути су копчасти, ромбоидни мотиви, укупно 8, који стварају ефекат дупле розете: Сунчеве и одсјајем светлости – Месечеве.

Простор хелиограма са лунисоларном симболиком прате појасеви кретања небеских тела Сунца и Месеца, унутрашњи и спољни, обрубљени светлосним тракама, од по 4 и 6 светлосне линије; унутрашњи појас кретања, са симболима преклопљених небеских тела Сунца и Месеца у кружном низу континуираних, „S“-спирала има 43 симбола, а спољни 63.

Слика 10: Златни пекторал из Новог Пазара.

Бројевима исказано, примећује се: лунисоларни хелиограм: $a = 9$ ($8 + 1 = 9$) + 8 копча дају број 17 ($9 + 8 = 17$), односно: $a = 9$, $a1 = 8$, $a + a1 = 17$. Унутрашњи појас кретања има: $b = 43$ симбола, а спољни – $c = 63$ симбола Сунца и Месеца; сабрани дају број 106: $b + c = 106$ ($43 + 63 = 106$), а разлика је број 20 ($63 - 43 = 20$), док сви сабрани дају збир: 123 ($106 + 17 = 123$), као и код пекторала број 9 (Бабовић, Љ.: 2016). Број светлосних трака је 4 ($d = 4$), а директне осветљености Сунцем: 1 ($e = 1$), што у збиру даје, са појасевима кретања, бројеве: 5 ($d + e = 5$) и 7 ($d + e + b + c = 7$).

Сунчев годишњи календар, од око 365 дана, добија се када се саберу бројеви: $c + a = 72$, ($63 + 9 = 72$), 72×5 (светлосних трака: $d + e = 5$), што даје: $360 + 5$ дана = 365 дана. Месечев годишњи календар добија се на сличан начин: $b + a = 52$ ($43 + 9 = 52$), 52×7 (трака и путања) = 364 дана сидеричке револуције Месеца, рачунате на 28 дана \times 13 месеци = 364 дана. Разлику између сидеричке револуције Месеца, од 27 дана и 7 часова, и 28 дана, која износи 17 сати, налазимо исказане у броју 17: $a + a1 = 17$ ($9 + 8 = 17$).

Лунисоларна обележеност хелиограма, орнаментално и нумерички, као и разлика у броју симбола Сунца и Месеца у појасевима кретања, број 20, који је припадајући Месецу, указују на обрачун Месечевог сидеричког годишњег календара, примереног пракси, са интеркалацијом, у коју су урачунати и сати разлике између астрономског и обрачунског термина.

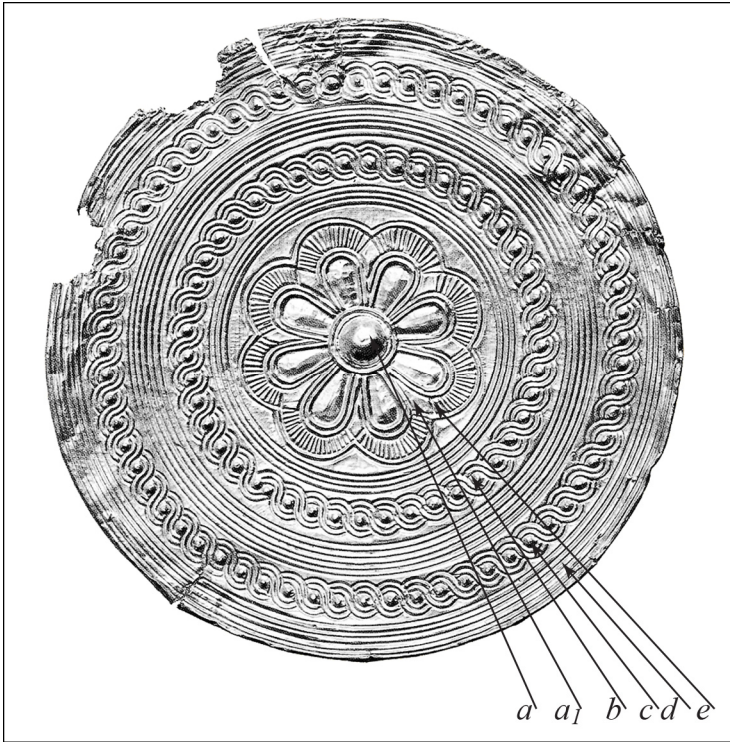
КОМЕНТАР

Као пар, описани пекторали истичу: орнаменталну, нумеричку, просторну и визуелну истоветност, а обрачунску разлику. Дискретно је исказана: божанска природа небеских тела Сунца и Месеца: ранг, примат и природа примата; појава и кретање, циклуси и хармонија. Уочава се изражена космогонијска целина и космологијска дефинисаност паром, постојањем броја 50, збира разлика од: $30 + 20 = 50$ (бројева симбола Сунца и Месеца) у појасевима кретања, као и постојања броја: 15 ($8 + 7 = 15$), свеприсутних светлосних трака, у које се, у крајњој симболици, урачунавају и појасеви кретања, увек узроковани присуством Сунца. Миметичка слика заласка/нестанка Сунца (дневно) и Месеца (месечно), наглашена сидеричким календаром Месеца, на оба пекторала, мимезис је за човека, попут судбине Сунчевог јунака.

ДВА ЗЛАТНА ПЕКТОРАЛА ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 711/І, 712/І; Krstić, V.: 2007), сл. 11, 12.

Анализа следећа два пекторала, који се не означавају као пар а могли би бити, условљена је потребом да се уочени елементи потврде као систем, а не случајност. И овом случају је реч о пекторалима истих системских разлика по величини, орнаменталној и нумеричкој означености и визуелном ефекту као и код претходних.

На већем пекторалу, чији је хелиограм соларно означен, запажа се: $a = 9$ ($8 + 1 = 9$), $b = 45$, $c = 76$, дајући у збиру: $b + c = 121$ ($45 + 76 = 121$), а у разлици број 31: $b - c = 31$ ($76 - 45 = 31$). Светлосних трака има: $d = 5$, $e = 1$, што сабрано даје број 6, тј. $d + e = 6$ ($5 + 1 = 6$), плус два појаса кретања ($b + c$), а то даје број 8 ($d + e + b + c = 8$). Сунчев годишњи календар добија се када се број симбола Сунца и Месеца унутрашњег појаса кретања помножи бројем светлосних трака: $b \times 8 = 360$ ($45 \times 8 = 360$), $360 + 5 = 365$ дана. Месечев годишњи календар израчунава се на следећи начин: $c + a = 84$ ($76 +$

Слика 11: Златни пекторал из Новог Пазара.

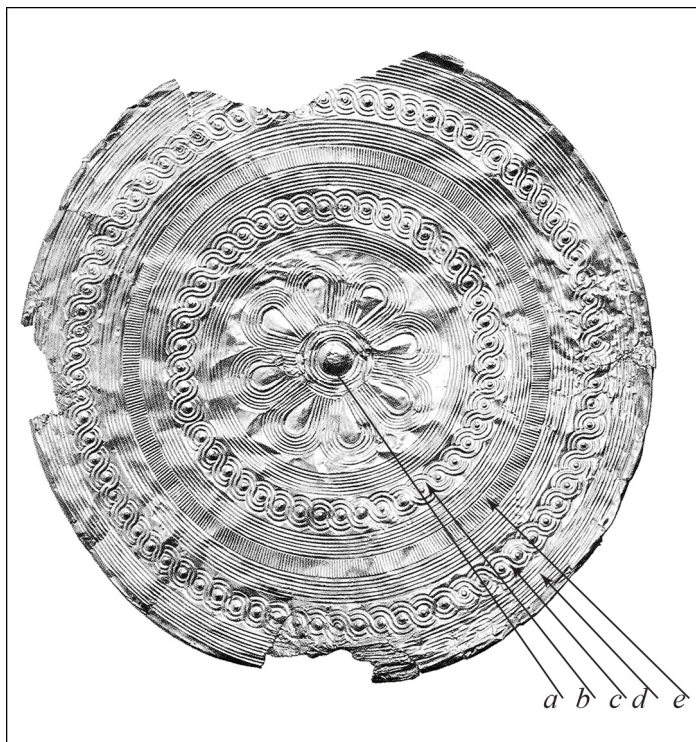
$8 = 84$), $84 \times 4 = 336$ дана сидеричке револуције Месеца, рачунате на 28 дана \times 12 месеци = 336 дана.

Разматрање и четвртог пекторала, исте орнаменталне означености као и пекторал на сл. 10, са лунисоларном симболичком сликом на хелиограму, указује на систем обрачуна који уважава пар. Наиме, на унутрашњем појасу кретања број симбола преклопљених небеских тела Сунца и Месеца коригован је једном гранулом, са 44 на 45 ($b = 45$), да би се рачунски извео, по већ показаном поступку, космогонијски број 50, рачунајући на парност са претходно описаним пекторалом.

Тако се овде има бројчано: $a = 9$ ($8 + 1 = 9$); $a1 = 8$; $a + a1 = 17$ ($9 + 8 = 17$); $b = 45$; $c = 64$, који у збиру дају број: 109 симбола Сунца и Месеца ($45 + 64 = 109$), а као разлику број 19 ($64 - 45 = 19$); светлосних трака има укупно 7: $d = 4$, $e = 1 + 2$ (појаса кретања), што даје број 7 ($4 + 1 + 2 = 7$). Сунчев годишњи календар, од око 365 дана, добија се када се саберу: $a + c = 73$ ($9 + 64 = 73$), $73 \times 5 = 365$ дана. Месечев годишњи календар изводи се када се саберу: $b + a = 54$ ($45 + 9 = 54$), $54 \times 6 = 324$, што је број дана у години сидеричке револуције Месеца, рачунате на: 27 дана \times 12 месеци = 324 дана.

Обрачунска варијанта некоригована једном гранулом била би следећа: $a = 9$ ($8 + 1 = 9$), $b = 44$, $c = 64$; $b + c = 108$ ($44 + 64 = 108$), а разлика 20: $c - b = 20$

($64 - 44 = 20$). Када се збир симбола оба појаса кретања помножи са 3, добија се: $108 \times 3 = 324$, што је број дана сидеричке револуције Месеца од: 27 дана \times 12 месеци = 324 дана; када се број 108 сабере са елементима хелиограма: $b + c + a = 117$ ($44 + 64 + 9 = 117$), $117 \times 3 = 351$, чиме се добија број дана сидеричке револуције Месеца од: 27 дана \times 13 месеци = 351 дан.

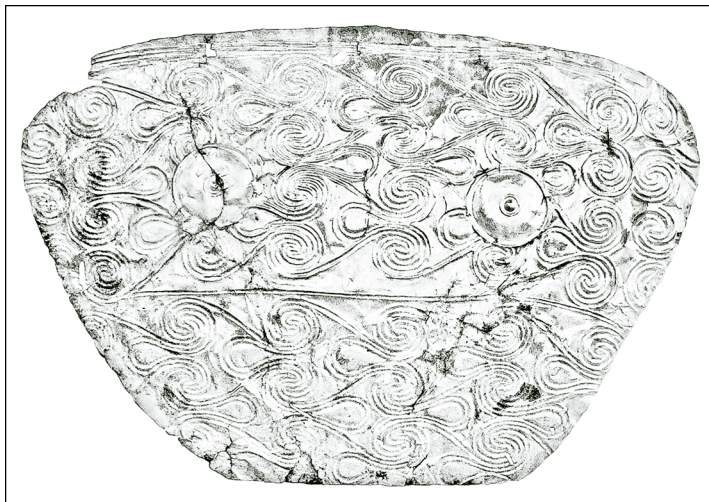
Слика 12: Златни пекторал из Новог Пазара.

Овакав обрачун био би компатибилан са претходно описаним паром (сл. 9 и 10), где се сидеричка револуција Месеца, рачуната на 28 дана множи такође са 13 месеци, на пекторалу лунисоларне означености; разлог коректуре је недобијање космогонијског броја 50, који у некоригованом случају бива 51 ($31 + 20 = 51$), што је неодрживо. Збир разлика симбола Сунца и Месеца изводи се паром пекторала са бројевима: $31 + 19 = 50$, односно обрачун изведен са коректуром.

КОМЕНТАР

Пекторали, посматрани у дихотомном пару, носећи соларни и лунарни календар искључиво сидеричке револуције Месеца, рачунате на 27/28 дана, са одговарајућим обрачуном на 12 или 13 месеци, при годишњем циклусу,

као да маркирају ову појаву у смислу феномена, а не календарског обрачуна, чији узрок сеже до космогонијског чина (Višić, M.: 1993).

Слика 13: Златни „Агамемнонов пекторал“ из Мусена-е (цитадела, гроб V).

Златни „Агамемнонов пекторал“ из Мусена-е (цитадела, гроб V, 1600–1500. год. пре Хр.; Marinatos, S.: 1960; Mylonas, E. J.: 1957) (сл. 13) у орнаменталном и нумеричком смислу примерен је за поређење са дискутованим пекторалима. Хоризонтално раширени, трапезоидно заобљени овоиди, исечка из круга, деле две светлосне траке (паралелних подужних линија) на два дела: горњи и доњи, који су испуњени са 4 и 3 хоризонтална низа повратних „S“-спирала. На горњем делу се на местима груди налазе два пластично формирана диска, обрубљена концентричним круговима светлосних трака са гранулом – малим диском у средини. Визуелно и орнаментално, цео пекторал је прекривен повратним спиралама (двојним, линеарним, светлосним тракама), на чијој се основи истичу симболи прклопљених Сунца и Месеца (концентрични кругови са тачком у средини).

У горњем делу пекторала запажа се: 5 вертикалних редова, са по 4 спирале: $5 \times 4 = 20$; и 3 реда од по 3 спирале: $3 \times 3 = 9$; што у збиру даје број 29 ($20 + 9 = 29$). У доњем делу пекторала види се: 4 x 3 реда спирала, што даје број 12: $4 \times 3 = 12$; плус: $1 + 1 = 2$ (са леве и десне стране); што сабрано даје број 14: $12 + 2 = 14$.

Нумерички речено, добија се: $29 + 14 = 43$, односно: $43 + 2$ (диска груди) = 45. Горњи део пекторала означен је бројем 29, односан на синодичку револуцију Месеца од 29 дана: $29 \text{ дана} \times 12 \text{ месеци} = 348 \text{ дана}$, са 17 дана до краја Сунчеве године. Доњи део пекторала односи се на синодичку револуцију Месеца од 28 дана: $14 \times 2 = 28$, $28 \times 12 = 336 \text{ дана}$, са минус 29 дана до 365, краја просте Сунчеве године. Укупан број симбола на

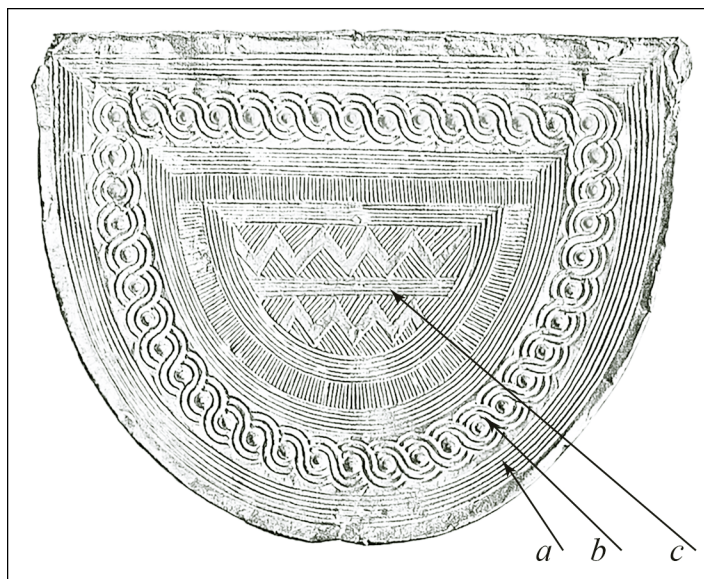
пекторалу, а то је $45 (43 + 2 = 45)$, износи Сунчев годишњи календар: $45 \times 8 = 360$ дана Сунчеве године, чему треба додати недостајућих 5 дана, у коначном обрачуна.

Овај узорни комплетни лунисоларни календар само је једна од аналогија које показују да корене појавама израженог културног интегритета, на подручју централног Балкана, треба тражити у културама егејског света, посебно Микене.

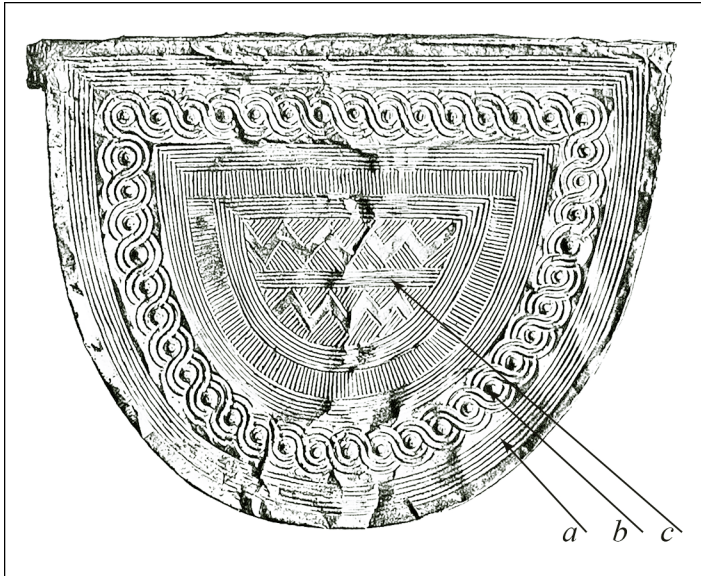
МИТРЕ

Полулучне, златне апликације – митре – представа су монументалних светлосних капија/пролаза, при хоризонту поткупоља неба, у којем се огледају. Налазећи се у центру представе, слојевито осветљених довратника/портала, дајући им: дубину, перспективу и блештаву раскош светлосних феномена, означених симболима светлосних трака различитог карактера, као и симболима небеских тела Сунца и Месеца, у различитим просторним положајима и тренуцима. Строга геометријска линеарност гради софистициране мисаоне и визуелне структуре, изражене језиком математике. Разматрају се три митре, од којих су две ликовно и нумерички исте, са дискретном разликом у значењу једног орнаментa (сл. 14 и 15), и једна раскошна, у симболичкој, визуелној и просторној представи, митра гностичког значења (сл. 16).

ДВЕ ЗЛАТНЕ МИТРЕ ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 714/1; Krstić, V.: 2007), сл. 14, 15.

Слика 14: Златна митра из Новог Пазара.

Слика 15: Златна митра из Новог Пазара.

Свепростирућим светлосним тракама (од 6 линија) означава се полулук, овоид елипсе, пресечене по краћем пречнику напола, ослоњеног на визуру хоризонта; у концентричном поретку, са три обрубљујуће светлосне траке, граде се два прилазна, довратна појаса, око централног отвора. Први, фронтални појас кретања састављен је од симбола пластично изведених орнамената, преклопљених небеских тела Сунца и Месеца у континуираној плетеници, низа повратних, двојних „S“-спирала, којих има 42. Други појас, око самога светлосног габарита пролаза, маркиран је траком светлости, директно осветљеног простора, која вертикалном линеарношћу светлости, блиставошћу осветљава полулучни пролаз.

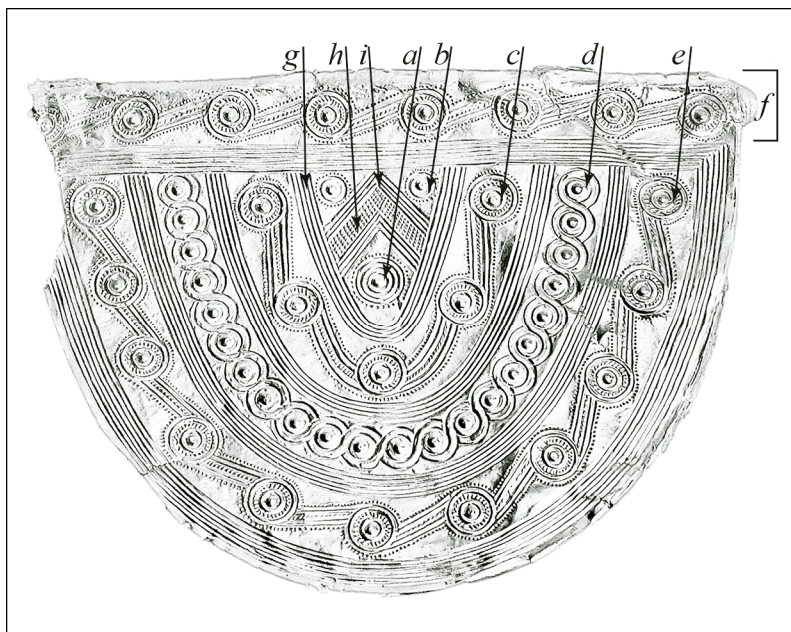
Сами пролаз се доживљава као отворени, луком дуге оивичен улаз, кроз који се половином види хоризонтала светлосне траке (од 5 линија), која дели простор позади на два дела: горњи и доњи, огледајући један у другом. Хоризонтално, ритмичко кретање, које се огледа у форми цик-цак трака, граде троуглови, испуњени паралелним а закошеним линијама, у по два хоризонтална низа, чија је орнаментика управна једна на другу, у смењујућем ритму. Једина разлика, у разматраним два митрама, јесте поновљени ритам у једном низу, који није под углом, већ исти, што можда означава изванредан тренутак, без дуализма, можда зору. Троуглова има у горњем и доњем простору по 9 ($4 + 5 = 9$), $9 \times 2 = 18$, плус 9 цик-цак елемената траке која се њима гради: $4 + 5 = 9$, што у збиру даје број 27. Исказани орнаменти, као ритмичне хоризонталне траке и светлосна хоризонтала, збрајају се у 7. Саму архитектонику довратника и пролаза гради 5 светлосних трака, наглашавајући лучну засведеност простора, у

чијем се централном делу – пролазу – у хоризонталним ритмичним низовима лелуја бесконачност извесног медијума.

Нумерички постављено, овде се рачуна са 3 светлосне траке ($a = 3$), које обрубљују 2 појаса ($3 + 2 = 5$), од којих спољни појас кретања има 42 симбола, преклопљених Сунца и Месеца ($b = 42$). Број троуглова иза пролаза јесте $c = 18$ ($9 + 9 = 18$), односно $cI = 27$ ($9 \times 3 = 27$), а број трака је $12: 7 + 5 = 12$, односно: $8 + 4$ (траке од низова троуглова) дају број 12.

Када се саберу: $b + c = 60$ ($42 + 18 = 60$), добија се основ за обрачун дана у Сунчевој простој години: $60 \times 6 = 360 + 5 = 365$ дана. Број $b = 42$ садржи бројеве, визуелно и симболички: $15 + 27 = 42$, или $13 + 29 = 42$, са елементима Месечеве и Земљине (привидно Сунчеве) револуције. Како у самоме пролазу доминира укупни број 27 ($18 + 9 = 27$), број дана сидеричке револуције Месеца, који се овде обрачунава на 28 дана – зато што је: 42×8 (трака светлости: $5 + 3 = 8$) = 336 дана, а 28 дана \times 12 месеци – такође даје 336 дана.

ЗЛАТНА МИТРА ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 715/1; Крстић, В.: 2011), сл. 16.

Слика 16: Златна митра из Новог Пазара.

Ова митра могла би се окарактерисати као космологијска икона односа божанстава Сунца и Месеца, у времену и простору. Број симбола, њихов положај и развијена ликовност према односитељима, у смислу визуелног

реалитета, доприносе разумевању значења лунарних и соларних симбола, интерпретираних у овоме раду.

Над хоризонталном траком орбиталног појаса, испуњеном симболима сијајућих а преклопљених небеских тела Сунца и Месеца, у форми сијајућих, повратних „S“-спирала, од 8 „ока“, повезаних такође сијајућим светлосним тракама, уздиже се монументални подкуполни простор довратника портала, сачињен од 4 сегмента полулучних светлосних трака и 3 полулучна појаса кретања, у чијем се центру налази издужени, елипсasti пролаз/капија. Детаљније описано, над полутарном хоризонталом светлосна трака (сноп од 7 линеарних елемената) гради затворени поткуполни простор, у оквиру којег лукови још три снопа светлосних трака (од 6 и 4 линије) граде аркаде око пролаза, у које се смештају: два појаса кретања преклопљених, сијајућих тела Сунца и Месеца (орнаментални мотив као на орбиталној хотизонтали): унутарњи са 5 „ока“ ($c = 5$) и спољни од 11 „ока“ ($e = 11$). Између њих се налази уметнути појас, састављен од низа повратних „S“-спирала, са преклопљеним симболима Сунца и Месеца, којих има 22 ($d = 22$). Овим се стиче слика троделног довратног, луковима издељеног простора, са пролазом/капијом, обасјаном исијавајућом светлошћу, на чеоном /фронталном делу и у дубини, око лука капије.

Сами пролаз, чини се отворен, са стреластом, тројном светлосном траком, врхом окренутом нагоре – хоризонтали хоризонта, а крајевима ослоњеној на бочне стране пролаза, делећи га на три дела: динамични – централни, горњи простор, исечак небеске сфере, у којем је смештен симбол двоструко преклопљених кругова – симбола Сунца и Месеца, по ободу осветљени исијавајућом светлошћу ($a = 1$; $al = 1$) и два простора у бази пролаза, лево и десно од врха стреласте траке, облика попут правоугаоних троуглова, у којима је смештен по један симбол преклопљених тела Сунца и Месеца, осветљених исијавајућом светлошћу ($b = 2$).

Има се доживљај статичности приказаног простора и небеских тела иза пролаза/капије, можда двора у пределу ноћи, чему доприноси композитна стреласти трака, састављена од две стреласте светлосне траке (од 3 и 4 линије), између којих се налази трака симбола, сложене светлости ноћи (линеарни мотив шрафура под правим углом), која стоји у оквиру затвореног простора, у потенцији кретања, као и непокретност симбола, преклопљених божанстава Сунца и Месеца, троугаоно постављених, у смеру супротном траци дана и ноћи. Питање је: какав је наратив симболички и нумерички описане слике – односно, шта изражавају нумерички скупови: положајем, односом и бројем строго дефинисани?

Нумерички, овде се увиђа: $a = 1$, $al = 1$; $b = 2$; $c = 5$; $d = 22$; $e = 11$; $f = 8$; светлосних трака има 6 односно 7 ($g = 4$, $h = 2$, $i = 1$), а појасева кретања 4 (c , d , e , f). Укупан број симбола преклопљених Сунца и Месеца износи 50: $a + b + c = 8$ ($1 + 2 + 5 = 8$); $e + f = 19$ ($11 + 8 = 19$), $8 + 19 = 27$; $27 + 1$ (al) = 28, $28 + 22$ (d) = 50, што је иницијални космогонијски и космологијски број односа кретања Сунца и Месеца.

Сабирањем скупова по њиховој симболичкој истозначности, добија се низ календарских бројева припадајућих Сунцу или Месецу, основ за извођење календара. Тако се израчунава: $a + c = 6$ ($1 + 5 = 6$); $b + c = 7$ ($2 + 5 = 7$); $a + b + c = 8$ ($1 + 2 + 5 = 8$); $a - a1 + b + f = 12$ ($1 + 1 + 2 + 8 = 12$); $c + f = 13$ ($5 + 8 = 13$); $b + c + e = 18$ ($2 + 5 + 11 = 18$); $e + f = 19$ ($8 + 11 = 19$); $c + d = 27$ ($5 + 22 = 27$); $a + c + d = 28$ ($1 + 5 + 22 = 28$); $b + c + d = 29$ ($2 + 5 + 22 = 29$) и $a + b + c + d = 30$ ($1 + 2 + 5 + 22 = 30$). Примећује се присуство бројева 18 и 19, Метоновог и циклуса *saros* Сунца и Месеца, који, уз присуство броја 50, јасно показују да се овде божанства Сунца и Месеца посматрају у крупнијим, цикличним ритмовима, којима се изражавају и фундаментални односи и догађаји двају божанстава, у смислу времена и простора.

Календарски бројеви Земљине (привидно Сунчеве) и Месечевих револуција, како се видело у збрајању, видљиво су присутни. Сунчев годишњи календар се изводи: $30 \times 12 = 360 + 5 = 365$ дана; Месечева сидеричка револуција, од 27 дана, обрачунава се на: 28 дана и 13 месеци, па се добија: $27 \text{ дана} \times 13 \text{ месеци} = 351 \text{ дан}$, са минусом од 14 дана; $28 \text{ дана} \times 13 \text{ месеци} = 364 \text{ дана}$, са минусом од 1 дана; и $29 \text{ дана} \times 13 \text{ месеци} = 377 \text{ дана}$, са вишком од 12 дана у односу на Сунчеву годину, од око 365 дана. Сви овде наведени бројеви присутни су у горе наведеном обрачунању.

КОМЕНТАР

Присуство четири појаса кретања (c, d, e, f) око капије/пролаза обележава ову просторну симболичку слику четворном, завршном у космологијском редоследу, а иницијално у предмету анализе. У смислу учења о структури бројева, као нумена, овде су присутни: 1, 5, 11 у градивном расту, као непарни бројеви; и бројеви: 2, 8 и 22, као парни. Низ непарних бројева даје у збиру број 17 ($1 + 5 + 11 = 17$), такође непаран број, а збир парних бројева јесте: $2 + 8 + 22 = 32$, такође паран број, што указује на присуство учења, о поливалентном односу и природи бројева, као еквивалентима материје и духа (Плутарх: 1990).

Централна, симболичка слика двоструко преклопљених симбола Сунца и Месеца омогућава посматрање присутних, основних вредности и на следећи начин: $e = 11$, $b + c + d + f = 37$ ($2 + 5 + 22 + 8 = 37$), којима се указује на познавање синодичке и сидеричке револуције Месеца у дане и сате, с обзиром на то да су 11 и 37 бројеви недостајућих дана, на томе нивоу обрачунатих револуција: синодичке од 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана, са минусом од 11 дана до 365 дана; и сидеричке од 27 дана и 7 часова \times 12 месеци = 328 дана, са минусом од 37 дана до краја Сунчеве године, од око 365 дана.

За разлику од пекторала, блиставих представа видљиве куполе неба и небеских тела Сунца и Месеца, митре су представе оностраних, невидљивих простора истих божанстава, до којих се долази стопама оних који су их сагледали (Хомерова *Одисеја*: 1965):

.....
*пред њима стазама влажним помоћник Хермија иш'о.
Поред океанских вода, крај Леукаде хридице прођу
и поред Сунчевих врата и поред области Снова;
потом брзо стигну на оно асфоделско поље,
гдено пребивају душе, к'о сенке преминулих људи.*
Одисеја, XXIV, 10–14
.....

ОПРЕМА ЗА ТЕЛО ИНДИВИДУА ЖЕНСКОГ ПОЛА: ПОЈАСЕВИ, МИЊБУШЕ И ПРСТЕЊЕ

ЗЛАТНИ ПОЈАСЕВИ ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 704/Г; Палавестра, А.: 2011), сл. 17, 17а; СРЕБРНИ ПОЈАСЕВИ: ИЗ ВИНЧЕ (инв. бр. 25646; Палавестра, А.: 2011), сл. 18; ИЗ УМЧАРА (инв. бр. 10619; Поповић, Љ.: 1975), сл. 19; ИЗ МРАМОРЦА (инв. бр. 4809; Палавестра, А.: 2011; Vasić, R.: 1987), сл. 20.

Слика 17: Златни појас из Новог Пазара.

Појасеви типа „Мраморац“, рађени од златног и сребрног лима, имају облик и изглед софистициране змије која се савија у спиралу. Предњи део тела, облика зарубљеног исечка круга – хоризонта и куполе неба – на које се наставља уже или шире тело, сужавајући се у реп, означен је: канонизованим орнаменталним мотивима у канонизованој орнаменталној техници, којима је реализован ефекат визууре, удаљене од предмета посматрања, са зенита. Одатле виђене, блиставо осветљене воде мора и Океана (змије) опасују

Земљу, а у њима се диск Сунца огледа, излази и урања, док се светлосним тракама, као наборима ситних таласа, на мат фону, означавају симболички простори са ноћним, дневним и годишњим позицијама Сунца. Светлосне траке, грађене од подужних, густо изведених линија, састављених од низова ситних гранула, у строго геометријском изразу и стилу, образлажу симболичким сликама три дефинисана поља и наратива, дневног и годишњег кретања божанства Сунца, представљеног као небеско тело у виду пластично изведеног, блиставог диска.

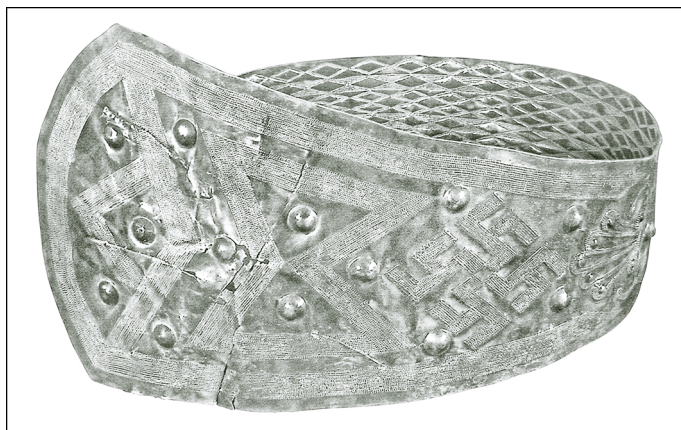

Слика 17а: Златни појас из Новог Пазара.

Шира светлосна трака обрубљује, са три стране, зарубљени исечак куполе неба, остављајући га отвореним код места зарубљивања, према репу. Унутар простора, ослоњена на чеони лук хоризонта, угаона светлосна трака (под углом од 90 степени) гради, са чеоном лучном траком, простор исечка из круга, на који се, унутар њега, прислања динамична угаона светлосна трака, уперена углом према луку хоризонта, који додирује, ослањајући се крацима на краке угла кружног исечка. На овај начин се формира прва геометријска слика, састављена од три простора: два симетрична исечка из круга, при луку хоризонта, са по једним диском Сунца у средини и трећи простор, унутер угаоних трака, облика издуженог ромбоида, у смеру лука хоризонта, у чијем се центру такође налази један диск Сунца. Ово прво поље означено је бројем три: три простора и три Сунчева диска, у ритму: $2 + 1 = 3$ или: $1 + 2 = 3$.

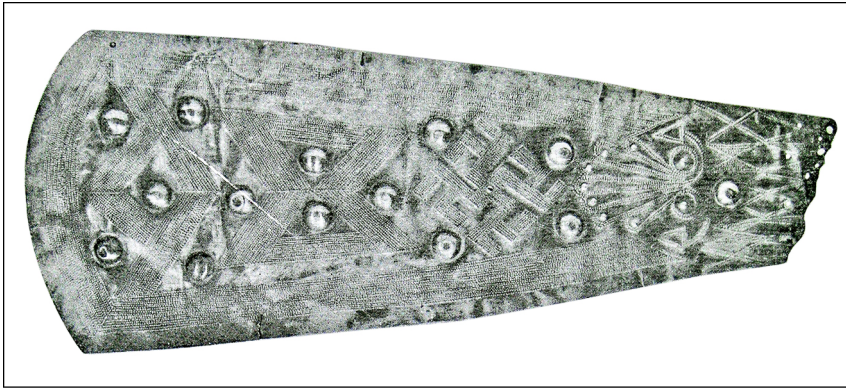
Друго поље окарактерисано је мотивом *labrys*-а или пешчаног сата; два вертикално, атетично постављена троугла, која се огледају по хоризонтали, са по једним диском Сунца у средини (Сermanović-Kuzmanović, А.; Sreјović, D.: 1992). Са спољне стране *labrys*-а, наглашавајући стреласту линију бочних

страна, маркирају се три тачке, са по једним диском Сунца, са леве и десне стране. Овим је остварена сложена и вишезначна слика и структура позиција Сунца у простору као и њихов карактер: вертикала север–југ, унутар простора, и хоризонтала исток–запад, са спољних страна простора, положајима Сунца у време равнодневица и летњег и зимског солстиција, при изласку и заласку. Спољни, екстремни положаји дискова Сунца сачињавају и границе простора који се крстасто одређују: вертикалом унутра, а хоризонталом и дијагоналном споља. Друго поље окарактерисано је бројем 8, у ритму: $3 + 2 + 3 = 8$; $2 + 3 + 3 = 8$; или $4 + 4 = 8$.

Слика 18: Сребрни појас из Винче.

Треће, блиставо чисто поље, означено је симболима Сунца у виду дискова и свастика, на појасевима од злата (Н. Пазар) и сребра (из Мраморца) или симболима Сунца и Месеца у виду: дискова, свастика и палмета, на примерима рађеним од сребра (Винча, Умчари). У обе варијанте доминира, величином и уклопљеношћу у динамични, стреласти облик претходног поља, композитна свастика, одвојена код примерака соларног значења (златних) са два стреласти симбола од мотива једноставне свастике и три диска Сунца, у хоризонталном низу, до краја поља или са два диска између свастика, код сребрног појаса из Мраморца. Код примерака лунисоларног значења (сребрних), са два вертикално постављена диска Сунца и једног трећег, на крају поља, од палмете, вегетабилног мотива лунарне припадности (у дискутованим примерима), раздваја се свастика од палмете (Винча, Умчари). Мотиви свастика изведени су ширим светлосним тракама, док су палмете – петолисна (Винча) и седмолисна (Умчари) – изведене двојним светлосним тракама, са по једним мањим диском – симболом Сунца (унутар врха овала латица), као и по један у бази (са обе стране палмете), која почива на двојној гирланди, са спиралним завршецима или троуглима усмереним на горе.

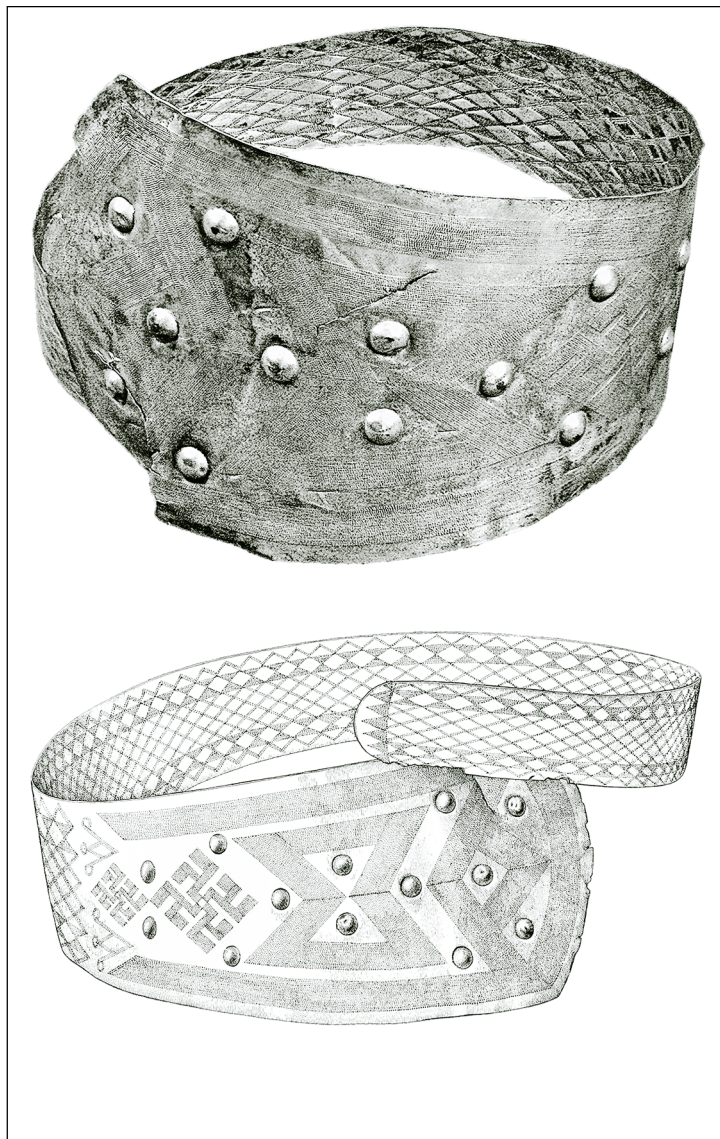

Слика 19: Сребрни појас из Умчара.

Описаним распоредом лунисоларних симбола истичу се: положајем и нумерички истакнуто дисковима Сунца, вредности: $2 + 1 = 3$ око палмете и $3 + 2 = 5$ око композитне свастике, што указује на учење о броју, означавању мноштва у смислу одређеног и неодређеног начела.

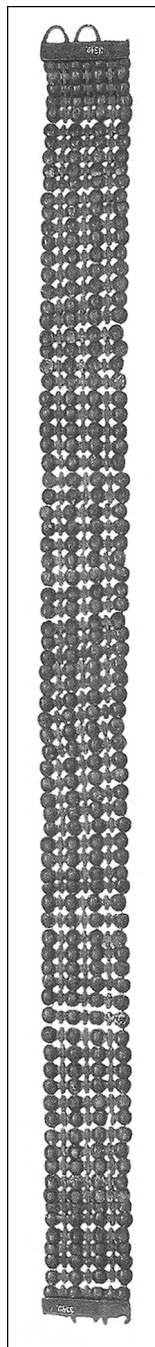
Ротирајућа композитна свастика сложена је, вишезначна структура, састављена од две свастике: унутрашње, једноставне, која ротира у директном смеру (код три примерка) и ретроградном (код два примерка), и спољашње свастике, окарактерисане двојним крацима који ротирају у ретроградном смеру, код три примерка (Нови Пазар и Винча), а директном код два примерка (Умчари и Мраморац). Уочљиво је да је правоугаони облик композитне свастике карактеристичан за примерке који ротирају аналогно ротацији небеских тела (унутра – директно, споља – ретроградно) код појасева соларне и лунисоларне означености (Нови Пазар и Винча), док је композитна свастика сребрног појаса лунисоларне означености, из Умчара, супротних смерова (унутрашња ретроградног, а спољашња директног смера), са разликом да је облика квадрата. Сребрни појас соларне означености, из Мраморца, садржи две композитне свастике правоугаоног облика, које имају наведени смер ротација: унутра – ретроградни, а споља – директни.

Анализиране композитне свастике окарактерисане су бројем $12; 4$ (унутрашња свастика) $+ 8$ ($2 \times 4 = 8$), дају број 12, колико је месеци у Сунчевој години. Код златних појасева III поље има, поред композитне, једноставну, мању свастичку, ротирајућу у истом смеру као и спољашњи вид оне композитне, у ретроградном смеру. Мања свастика, правоугаоног обличја, одликује се бројем 4, те се код златних појасева, соларне означености, у III пољу налазе три диска и свастике, окарактерисане бројем 16 ($12 + 4 = 16$), што би укупно дало број 19, којим се карактерише цело поље.

Слика 20 (лево): Сребрни појас из Мраморца.

Слика 21 (десно): Бронзани астрагални појас из Никинаца.

Код сребрних појасева, лунисоларне означености, III поље је окарактерисано бројевима композитне свастике, палмете и три диска Сунца, те се добија, код појаса из Винче, број 12 (композитна свастика) + 7 (5 + 2 =

7) палмета, што даје износ $19 (12 + 7 = 19)$, плус три диска Сунца, а то укупно даје број: $22 (19 + 3 = 22)$. Код појаса из Умчара достиже се број 12 (комполитна свастика) плус 9 ($7 + 2 = 9$) палмета, које заједно дају 21 ($12 + 9 = 21$), плус три диска Сунца, што укупно даје број 24 ($21 + 3 = 24$).

Унутрашња страна змијског тела златних појасева орнаментисана је са три низа квадрата, рађених од двојних светлосних трака, који средином носе мотив *labrys*-а. Шире тело, код сребрног појаса из Винче (појас из Умчара је оштећен у овом делу), орнаментисано је са шест подужних трака, ромбова у низу, грађених такође од двојних светлосних трака, у оквиру којих, дуж ивичних бордура, тече мотив *labrys*-а.

Код појасева из Новог Пазара, Винче и Умчара (сл. 17, 17а, 18, 19) календарске нумеричке вредности исказане су: дисковима, свастикама и палметама. Дискава има у сва три поља: 14 (I = 3, II = 8, III = 3), односно 11, у прва два поља ($3 + 8 = 11$); свастике носе бројеве: 12 ($4 + 8 = 12$), или: 16 ($12 + 4 = 16$), када их има две; палмете су окарактерисане бројевима 7 и 9. Бројеви 14 и 11 односе се на Месечеве револуције, сидеричку и синодичку; бројеви 12 и 16 на временски аспект Сунчевог календара – 12 месеци – и просторни, Сунца и Месеца – 16 ($8 \times 2 = 16$). Палмете су означене бројевима 7 и 9, основним скупинама дана Месечевог календара, којима може бити рачунат месец дана: $7 \times 4 = 28$ дана са обрачунском разликом између 27 дана и 7 часова, и 28 дана, која износи око 17 часова, а за 12 месеци даје око 9 дана.

Овако сагледане нумеричке вредности, граде: сидеричку револуцију Месеца, рачунату на 28 дана ($14 \times 2 = 28$), која за 12 месеци Сунчеве године збраја 336 дана ($28 \times 12 = 336$), са мањком од 29 дана до краја године. На обрачун синодичке револуције Месеца, рачунате на 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана, са недостајућих 11 дана до краја године, указује збир Сунчевих дискова у прва два поља: $3 + 8 = 11$.

Код златних појасева, соларне означености, присутан је број дана у Сунчевом месецу, од 30 дана, добијен збрајањем Сунчевих симбола: 14 (дискова) и 16 (свастика), који дају збир од 30 ($14 + 16 = 30$); 30 дана \times 12 месеци = 360 дана + 5 дана = 365 дана, у Сунчевој простој години. Тако су златни појасеви обележени са три календара: два Месечева и Сунчевим, а сребрни са два Месечева, лунарна календара (осим код појаса из Мраморца).

Пар сребрних појасева из Мраморца (сл. 20), епониман типу накита, у неколико елемената је специфичан; рађен је од сребра, а означен соларном симболиком, у III пољу: двома комполитним свастикама, великом и малом, правоугаоних облика, које унутрашњим делом ротирају у ретроградном, а спољним у директном смеру, као кад појаса из Умчара; стреластим соларним симболима, попут симбола у пољу I, са по три диска Сунца у бази свакога, укупно: $6 (2 \times 3 = 6)$, смештена лево и десно од мање комполитне свастике, а у граничном појасу према репу змије (Ђукнић, М., Јовановић, Б.: 1966). Сами реп, са спољне и унутрашње стране, орнаментисан је са шест редова

подужних ромбова у низу, који, уз бордуре подужних страна, носе по једну траку *labrys*-а.

Прво и друго поље означени су дисковима Сунца, у броју и положају, типичном за већ описане појасеве: $3 + 8 = 11$, плус два диска између свастика, што даје број 13 већих, пластично обликованих дискова Сунца; овоме броју се додаје 6 мањих и орнаментално другачије обликованих дискова Сунца, на стреластим соларним симболима, што сабрано са претходним даје број 19 ($13 + 6 = 19$) дискова Сунца, на појасу, који је на овај начин окарактерисан бројем.

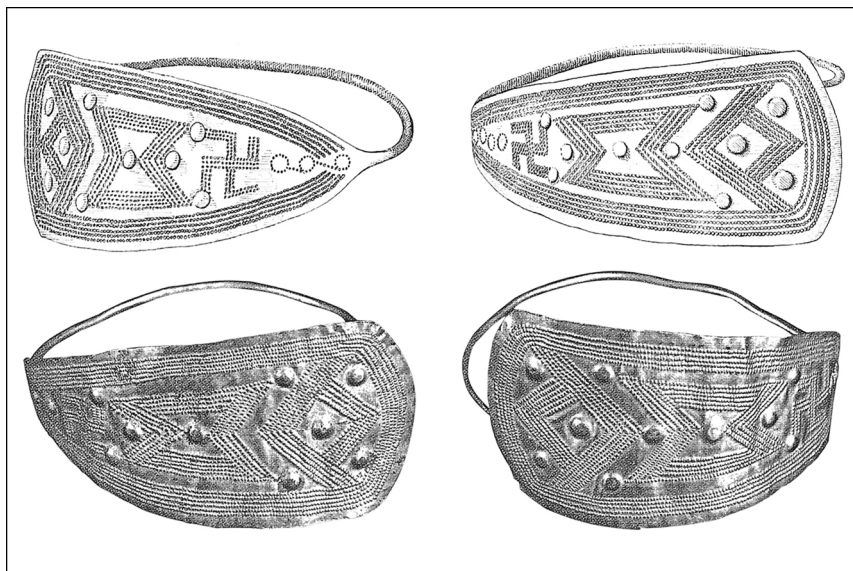
Са становишта календарографске означености, уочава се инсистирање на обрачуна Месечевих револуција са 13 месеци у Сунчевој години, као и обрачунски Метонов циклус, од 19 година. Постојање броја 11, као и код других анализираних појасева, указује на синодичку револуцију Месеца, присутну и на овом појасу, у обрачуна: $29 \text{ дана} \times 13 \text{ месеци} = 377 \text{ дана}$, са 12 дана више од Сунчаве године, а рачунају се преко: $6 \times 2 = 12$ Сунчевих, стреластих симбола. Сунчев годишњи календар добија се збрајањем: $2 \times 16 = 32$ (комполитне свастике), $32 + 13$ (дискова Сунца) = 45, $45 \times 2 = 90$, $90 \times 4 = 360 + 5 = 365$ дана, што и овај појас карактерише као лунисоларни календар.

КОМЕНТАР

Уочавају се одсуство сидеричке револуције Месеца, присутне код појасева из Новог Пазара, Винче и Умчара, као и соларна означеност сребрног појаса, двема композитним свастикама, ротирајућих у директном смеру. Било би значајно сагледати овај пар појасева као компаративни материјал пару златних појасева из Новог Пазара, али је тај увид аутору немогућ. Присуство двају истих појасева, припадајућих особама женског пола, могло би се разумети симболичким обележавањем двају периода у животу жене: девојаштва и брачног/вереничког статуса, који се сигурно истицао видљиво и симболички. Овој мисли доприноси видљива разлика у дужини појасева из Мраморца (68,5 цм и 121,3 цм), али је то мање важан показатељ у анализи која се излаже, с обзиром на то да је пар златних појасева из Новог Пазара скоро исте величине (79,2 и 80 цм). Немогућност евидентирања тачних чињеница у елементима дужине и истоветности-парности оставља ово питање отвореним; али би окарактерисаност појасева соларном или лунисоларном симболиком могла бити кључни елемент за разматрање постављене хипотезе.

Околност да је у целини сачуван бронзани астрагални појас из Никинаца (инв. бр. 3349) (Krstić, V.: 2007) (сл. 21), млађи од дискутованих налаза (IV век пре Хр.), омогућава проверу тезе о календарској означености предмета посебне намене. Овде се има: 81 ред, од по 4 астрагала, што помножено даје број 324 ($81 \times 4 = 324$), а то је број дана у години сидеричке револуције Месеца, рачунате на: $27 \text{ дана} \times 12 \text{ месеци} = 324 \text{ дана}$.

ПАР ЗЛАТНИХ МИЊУША ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 705/1; Палавестра, А.: 2011; Vasić, R.: 1987), сл. 22.

Слика 22: Пар златних минђуша из Новог Пазара.

Обликом припадајући атрибуту планетарне богиње Месеца (змија–вода), материјалом – златом – и орнаменталном симболиком, божанству Сунца, пар минђуша типа "Мраморац", из Новог Пазара, нумеричким вредностима, у пару, носи лунарни календар године, сидеричке револуције Месеца, рачунате на: $28 \text{ дана} \times 12 \text{ месеци} = 336 \text{ дана}$, са разликом од 29 дана до краја Сунчеве године. Наиме, једна минђуша има нумерички низ дискова Сунца: $2 + 1 + 2 + 1 + 3 = 9$ у I и II пољу, на које се, у III пољу, надовезује једноставна свастика, директног смера кретања, иза које се налазе три повезана круга/диска, укупно 12 дискова, што је аналогно броју месеци у обрачунској Сунчевој години.

Друга минђуша има низ Сунчевих дискова: $2 + 1 + 3 + 1 + 3 = 10$, на које се у III пољу надовезује такође једноставна свастика, директног смера ротације, иза које су реализована четири круга у низу, што даје укупан број дискова: $10 + 4 = 14$. Број $14 \times 2 = 28$ дана означава сидеричку револуцију Месеца, која има: $28 \text{ дана} \times 12 \text{ месеци} = 336 \text{ дана}$ у години. Ова Месечева револуција се може обрачунати и на следећи начин: $3 + 4 = 7$ кругова (у III пољу иза свастике) помножено са 4 (свастика) даје број 28 дана, на колико се обрачунски своди сидеричка револуција Месеца, која карактерише овај пар минђуша. Број дискова Сунца у пољима I и II даје број 19 ($9 + 10 = 19$), што је број година Метоновог циклуса, односа Сунчевог и Месечевог календара.

КОМЕНТАР

Анализа златних и сребрних појасева и минђуша типа "Мраморац" недвосмислено показује да предмети сакралног карактера и ритуалне намене – у свим погледима: материјалу, облику, орнаменту, мотиву, нумеричким елементима – морају бити и увек су аналогни своме односитељу, који симболички презентују. У смислу учења о броју, приметно је присуство низа одређеног начела: 1, 2, 3, 5, 7, који сабрани дају број 18, број година циклуса *saros* и визуелно присутног феномена, преклапања небеских тела Сунца и Месеца (Плутарх: 1990). Са становишта симболике форми, појасеви златни и сребрни, као и минђуше типа „Мраморац“, у форми змије, припадају посебној погребној опреми индивидуа женског пола (Хомерова *Илијада*: 1965).

.....
*Зора у шафран-руху по целој се просула земљи,
 њих два тужећ' и плачућ' у тврђу гоњаху коње,
 мазге су возиле мр'ца, и ниједан други мушкарац
 не смотри њих ни жена што лепим се појасом паше,
 него само Касандра, Афродити подобна златној;*

Илијада XXIV, 694–699.

.....

ЧЕТИРИ ЗЛАТНА ПРСТЕНА ИЗ НОВОГ ПАЗАРА (инв. бр. 708/І; Krstić, V.: 2007), сл. 23.

Слика 23: Четири златна прстена из Новог Пазара.

Симболички, нумерички и обликом исти, осим нијанси у величини, реализују, на овоидној подлози, просторне позиције Сунца: 4 крстасто постављена, пластична симбола Сунца, унутар розете, по осам, а дијагонално са спољне стране розете, по полуосам: 4 + 4 симбола Сунца, плус 1 у средини, дају број: 9 (4 + 4 + 1 = 9), плус по један исти симбол, лево и десно, пружају у збиру број 11 (9 + 2 = 11). Дани и ноћи су одређени кретањем Сунца, те је број од 11 дана, колико има на свакоме прстену, који

су се носили можда у пару, еквивалентан броју недостајућих дана синодичке револуције Месеца од 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана, са мањком од 11 до 365 дана Сунчеве године. Синодичка револуција Месеца, како се овде показује, знана у дан и сат, слика је поновног рођења и метафора бесмртности.

У замишљеном комплету са минђушама, које хармонизују обрачун кретања Земљине (привидно Сунчеве) и Месечеве сидеричке револуције, метафоре нестанка, прстење леве и десне руке, попут рукавица (код мушких комплета), означено је лунарним, синодичким календаром, извесности у ритму божанских појавности.

ЕПИЛОГ

Амбивалентна природа налаза „кнежевских гробова“ из Новог Пазара, као и досадашњи недостатак археолошког материјала са којим би се у своме времену и рангу могли компаративно анализирати, досадашња проучавања полако скидају „варварски“ епитет и враћају га његовој репрезентативној особености, изазовној за проучавање.

Пекторали и митре анализирани у раду припадају погребној опреми индивидуа мушког пола а појасеви и накит индивидуи/-ама женског пола. Сви анализирани пекторали и митре истичу обрачун Сунчеве тропске године, од око 365 дана, и сидеричку револуцију Месеца, узиману обрачунски на 28 дана, са 12 или 13 месеци у години, уз изузетак митре (сл. 16), која артикулише обрачун сидеричке и синодичке револуције Месеца, у дан и час (27 дана и 7 часова; 29 дана и 12 часова), у стандардном обрасцу од 12 месеци у Сунчевој години.

Тиме се инсистира на мимези сидеричке револуције Месеца – нестанку и вери у загробни живот, постојањем и самих анализираних предмета погребне опреме. Код сва четири пекторала и митре (сл. 16) изражен је број 50, хармонијског карактера, у смислу космологијског односа кретања божанстава Сунца и Месеца, уз присуство, код исте митре, вишегодишњих циклуса Сунца и Месеца: *saros*-а (око 18 година) и Метоновог циклуса од 19 година. Парност пекторала условљена је и орнаменталним означавањем хелиограма: соларном и лунисоларном симболиком, у орнаменталном и нумеричком изражавању бројева: 30, соларног и 20, лунарног карактера, који у збиру дају број 50. Уопштено речено: сва анализирана погребна опрема индивидуа мушког пола, означена је лунисоларним календарима и хармонизујућим цикличним ритмовима Сунца и Месеца, посебно бројем 50, космогонијског и космологијског карактера.

Златни и сребрни појасеви типа "Мраморац", као важан део женске опреме, без изузетка су означени: сидеричком револуцијом Месеца, обрачунатој на 28 дана, кроз 12 месеци, у оквиру Сунчеве године (осим појаса из Мраморца), као и синодичком револуцијом Месеца, обрачунатој на дан и сат (29 дана и 12 часова) у оквиру 12 месеци Сунчеве године (осим

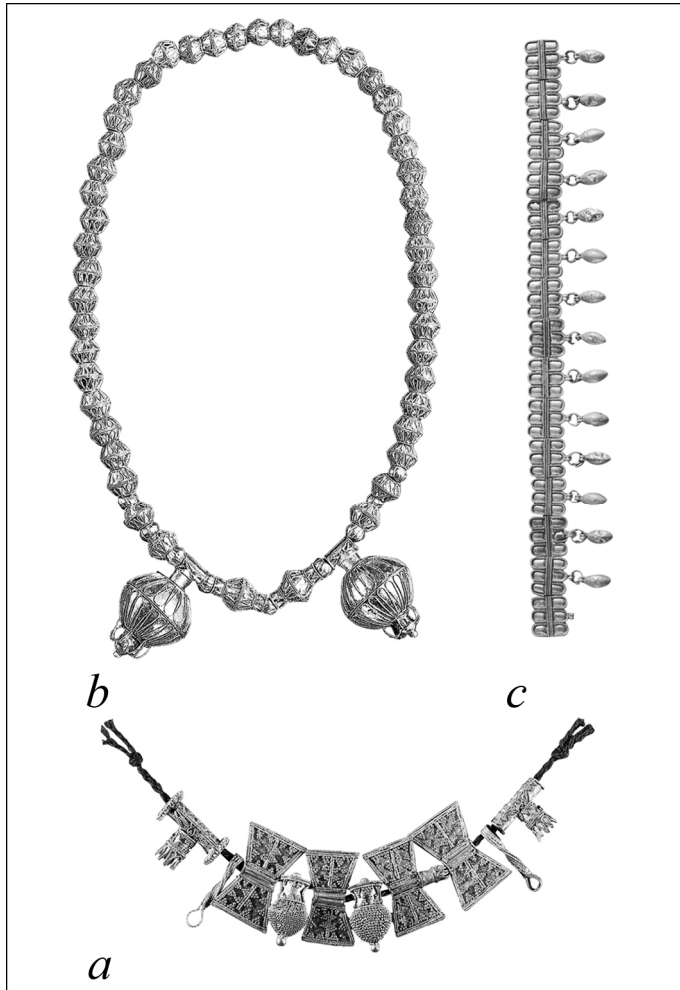
појаса из Мраморца). Златни појасеви из Новог Пазара, паралелно, нумерички носе и обрачун Сунчеве године од око 365 дана, са по 30 дана у месецу и 12 месеци у години. Златни појасеви су соларне означености (свастике), а сребрни лунисоларне (свастика и палмета), осим сребрног појаса из Мраморца соларне означености, који двома свастикама означава небеска ротирајућа божанства, веће и мање Сунце у директном смеру. Појасеви соларне означености (сл. 17, 20) сви су означени лунисоларним календарима, а сребрни појасеви, лунисоларне означености (сл. 18, 19), окарактерисани су лунарним календарима, исто као и дискутовани накит (сл. 22, 23).

Пар златних минђуша, истога типа, инсистира на обрачунском, Метоновом циклусу од 19 година, као и појас из Мраморца, док је одсуство космогонијско-космологијског броја 50 приметно у свој анализираној опреми за индивидуе женског пола.

Метафорички однос жена које рађају и мимезис Месечевих фаза, посебно изражен кроз Месечеве револуције и аналогни биоритам женског бића, симболички и нумерички је присутан у свој погребној опреми индивидуа женског пола. Простор не допушта анализу безбројних аналогја које се односе на накит за жене, не само типа "Мраморац" и „змијски стил“; две огрлице из *Syndos*-а могле би носити атрибут „Месечеве“ (fig. 285; Δεσποινη, А.: 1985) (сл. 24а); три врсте елемената: бобичасте перле (5), посуде (5) и четири *labrys*-а дају у збиру број 14 ($5 + 5 + 4 = 14$); $14 \times 2 = 28$ дана сидеричке револуције Месеца. Друга огрлица (fig. 323, Δεσποινη, А.: 1985) (сл. 24б) има укупно 59 сегмената: ($48 + 2 + 9 = 59$), који се множе са 6, што даје број: 354 ($59 \times 6 = 354$), што је број дана синодичке револуције Месеца од 29 дана и 12 часова \times 12 месеци = 354 дана. „Сунчева огрлица“ (fig. 315, Δεσποινη, А.: 1985 – сл. 24с), са истог локалитета, са мотивом кима у низу, које се огледају по светлосној хоризонтали, има: 45 кима + 15 привезака = 60 ; $60 \times 6 = 360$ дана у Сунчевој години. При свему овоме, употреба материјала за израду накита и опреме, који је овде само констатован, његово симболичко обликовање и значење, сходно аналогјама у Природи, увек је атрибутивно везано за божанства Сунца и Месеца, која се овим радом осветљавају.

Уочена карактеристична означеност погребне опреме индивидуа мушког пола, са територије Републике Србије, лунисоларним календарима, уз изражено присуство космогонијско-космологијског броја 50 и бројева циклуса *saros* (18 година) и Метоновог циклуса (19 година) карактерише и анализирани погребни материјал требенишког културног круга; маске и рукавице припадајуће индивидуама мушког пола означене су космологијским бројем 50 (сл. 1, 3, 5, 6), а *saros*-ом и Метоновим циклусом маска и рукавица (сл. 2, 5), док је маска из Требеништа (сл. 3) окарактерисана Метоновим циклусом. Разлика је у нијанси да су у налазима из Требеништа и Охрида увек присутне обе револуције Месеца, сидеричка и синодичка, уз Сунчев календар, осим код маске из Требеништа, са

сидеричком револуцијом Месеца (сл. 4), и леве рукавице из Требеништа, са синодичком револуцијом Месеца (сл. 6).

Слика 24а,б,с: Огрлице из Syndos-a (кат. 285, 323, 319).

Златне сандале из Требеништа, окарактерисане такође лунисоларним календаром, са сидеричком и синодичком револуцијом Месеца, али без космологијског броја 50, *saros*-а и Метоновог циклуса, према ликовности израженог апотропејског карактера и малој величини, сматрамо припадајућим опреми индивидуа женскога пола (сл. 7).

Постојање календара на поклопцима дрвених ковчега из времена Девете династије Старога Египта (око 2150. год. пре Хр.), ради потреба покојника (Whitrow, G. J.: 1993), као и евидентно присуство календара на саркофагу из Aghia-e Triada-e (LM. III, око 1400. год. пре. Хр.; Warren, P.: 1975), путоказ

су за разлоге постојања календара и на дискутованим налазима; пут душе до блаженог одредишта траје у времену и простору, што се мора обредно пратити, све до смештања у Елисиј, у царству Хада (Pindar: 1952; Cermanović, A.; Srejiović, D.: 1992).

ELISIJSKA POLJA

*Kad nas ogrne tamna noć,
tamo, u Podzemlju, za sretnike one,
sja blistavo sunce.
Polja su uzduž zidova svetih,
gdje ruže cvatu grimizne
i zlatne jabuke granate
i nad njima lebde oblaci tamjana.
Vesele se tamo smrtnici jedni
natjecanju raznom, pa disku i kolima,
dok drugima kitare glazba zanosi dušu.
I cvijet svake vrline
kod njih buja u visine.
Mirisi lijepi struje svagdje sa zemlje
i k nebu lebde s tisuću žrtvenika.*

Pindar

.....

Овакав поглед, временски близак кнежевским сахранама (Пиндар, 521–441 год. пре Хр.), контраст је тмурној изјави Ахилеја, главног јунака Хомерове *Илијаде*, упућеној Одисеју (између 900. и 700. год. пре Хр.; Хомерова *Одисеја*: 1965):

.....

*Како смеде да сиђеши Аиду, где бораве мртви,
штоно немају свести, тек сенке покојних људи?*
XI, 475–476.

.....

*Немој ме тешити зато што умрех, Одисеју дични,
ја бих радије био и себар и служио другом,
који својега нема имања те живи од мраке
неголи владати мртвима свим што не виде сунце!*
Одисеја, XI, 488–491.

.....

„... Тамо где се Сунце и Месец схватају као сталне *мере времена*, мисао се уздиже до идеје *временског поретка*, као и универзалног *поретка судбине* који влада свеколиким бивством и постањем. Тек овако схваћено митско време постаје сила, која везује на само људе, него и демоне и богове...“ (Kasirer, E.: 1985).

Изречена парафраза износи на видело и виђење разлога постојања *metrum*-а и ритма времена, израженог симболички календарима, на анализираној погребној опреми индивидуа, које у роду и племену имају посебан статус.

Захвалница

Аутор је захвалан на рецензији и стручној подршци мр Војислави Протић-Бенишек и доц. др. Александру В. Гордићу, на темељном исчитавању текста и сугестијама, као и лекторисању и преводу резимеа овога чланка. Обраду фотографија за штампу љубазно је урадила Тамара Бабовић.

Литература

- Бабић, С.: 2004, Поглаварство и полис, *Старије гвоздено доба централног Балкана и грчки свет*, Балканолошки институт САНУ, Београд.
- Бабић, С.: 2011, Италија и рестаурација величанственог кратера, *Кнежевско благо Народног музеја*, Н. музеј, Београд, 146–150.
- Babović, Lj.: 1999, *Publ. Astron. Obs. Belgrade*, 65, 143–152.
- Бабовић, Љ.: 2001, *Зборник Народног музеја*, XVII-1, Археологија, Н. музеј, Београд, 53–67.
- Babović, Lj.: 2002, *Serbian Astronomical Journal*, No. 164, Belgrade, 27–39.
- Бабовић, Љ.: 2016, *Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VIII“*, Београд, 22–26. април 2014, Публ. Астр. друштва „Руђер Бошковић“, бр. 16, 331–369, овде 358–361.
- Vasić, R.: 1987, *Praistorija Jugoslovenskih zemalja*, V, Sarajevo, 644–673, 724–733, T. LXXIII; T. LXVI, 1; T. LIX, 14–15.
- Warren, P.: 1975, *The Aegean Civilizations, The Making of the Past*, Elsevier•Phaidon, Oxford, 106.
- Višić, M.: 1993, *Književnost drevnog Bliskog istoka, Enuma Eliš, Sumersko-akadski ep o stvaranju; Gilgameš, Sumersko-akadski ep o Gilgamešu*, Zagreb, 259, 24.
- Whitrow, G. J.: 1993, *Време кроз историју* (превод Б. Вучићевић), СКЗ, Београд, 39–44, 45–49.
- Δεσποινη, Α.: 1985, *Σινδος, Αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης, Αθήναι*, 11–13; fig. 115; 239–240; 282; 178: кат. 285; 199: кат. 323; 191: кат. 315.
- Diels, H.: 1983, *Predsokratovci, fragmenti, I svezak (grupa prevodilaca)*, Naprijed, Zagreb, 18: 20 [32f]; 16: 17 [32a]; 18–19: 22 [33].
- Ђукнић, М., Јовановић, Б.: 1966, *Илирска кнежевска некропола у Атеници*, Чачак, Т. XXI, 4а, б.
- Encyclopedia Britannica*, 1951-4, 569–581; 1964-15, 778–780; 1964-21, 560–573.
- Zervos, Ch.: 1957, *L'art des Cyclades*, Paris, ph. 205.
- Krstić, V.: 2002, *From Lepenski Vir to Modern Art Treasures of National Museum – Belgrade*, 35–43.
- Krstić, V.: 2007, *BALKANI. Antiche civiltà tra il Danubio e l'Adriatico*, Museo Archeologico Nazionale (Parco Regionale Veneto del Delta del Po), Milano, 48–53, 66–94, 103–134, 136–137, 138, 151; 69: 10–11; 71: 13; 151: 118; 76: 22.

- Крстић, В.: 2011, Италија и рестаурација величанственог кратера, *Кнежевско благо Народног музеја*, Н. музеј, Београд, 156–163; 164–165; 167.
- Kuzman, P.: 2006, *Hommage to Milutin Garašanin*, SANU, SASA Special Editions, Belgrade, 545–559, ph. 17, ph. 18.
- Kasirer, E.: 1985, *Filozofija simboličkih oblika*, други део, Mitsko mišljenje (prevod O. Kostrešević), Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 117–118.
- Mano-Zisi, Đ., Popović, B. Lj.: 1969, *Novi Pazar, Ilirsko-grčki nalaz*, Narodni muzej, Beograd, 37–64, 43–54.
- Marinatos, S.: 1960, *Crete and Mycenae*, Thames and Hudson, London, fig. 168.
- Mylonas, E. J.: 1957, *Ancient Mycenae, The Capital City of Agamemnon*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 103–127, 181.
- Палавестра, А.: 1984, *Кнежевски гробови старијег гвозденог доба на централном Балкану*, Балканолошки институт САНУ, Београд.
- Palavestra, A.: 2007, *BALKANI Antiche civiltà tra il Danubio e l'Adriatico*, Museo Archeologico Nazionale (Parco Regionale Veneto del Delta del Po), Milano, 25–31.
- Палавестра, А.: 2011, Италија и рестаурација величанственог кратера, *Кнежевско благо Народног музеја*, Н. музеј, Београд, 138–144, 170–175.
- Pindar: 1952, *Ode i Fragmenti* (preveo T. Smerdel), Matica hrvatska, Zagreb, 276.
- Плутарх: 1990, *Путујски дијалози, филозофско-теолошке расправе* (превела С. Лома), Матица српска, Нови Сад, 7–93.
- Поповић, Љ.: 1975, *Грчко-илирско благо*, Народни музеј, Београд, кат. 162.
- Поповић, Љ.: 1990, *Народни музеј Београд*, Музеји света, „Вук Караџић“, Београд, 36.
- Proeva, N.: 2006, *Hommage to Milutin Garašanin*, SANU, SASA Special Editions, Belgrade, 561–570.
- Riffard, P.: 1989, *Rječnik Ezoterizma*, „August Cesarec“, Zagreb, 155–156, 210–211, 306–307.
- Срејовић, Д; Цермановић, А.: 1989, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 456–457, 378–379, 395–396; 97–99; 302–303, 443–444, 339.
- Tsikritsis, M., Moussas, H., Tsikritsis, D.: 2015, *Mediterranean Archeology and Archeometry*, Vol. 15, 135–141.
- Filow, D. V., Schkorpil, K.: 1927, *Die Archaische Nekropole von Trebenische am Ochrida-See*, Berlin und Leipzig, 1–13, Abb. 3, T. I, 1, T. II, 1.
- Хомерова *Илијада*: 1965 (превод М. Ђурић), Матица српска, Нови Сад, 691: XXIV, 694–699.
- Хомерова *Одисеја*: 1965 (превод М. Ђурић), Матица српска, Нови Сад, 297: XII, 127–131; 529–530, XXIV, 10–14; 285: XI, 475–476, 488–491; 9–10.
- Cermanović-Kuzmanović, A., Srejić, D.: 1992, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Savremena administracija, Beograd, 115; 127.

EXAMPLES OF CALENDERS, SIGNIFIED IN A NUMERICAL-SYMBOLICAL WAY, AT FUNERAL EQUIPMENT OF PRIVILEGED INDIVIDUALS DATING FROM VI–V SEC. B.C., ON THE CENTRAL BALCANS (FYR MACEDONIA AND THE REPUBLIC OF SERBIA)

A representative amount of analyzed archaeological findings, from the standpoint of calenderometry, of different parts of funeral equipment of princely graves, according to types, materials and function, for various body parts, of masculine and feminine individuals, dating from the territory of Trebenishte cultural space and areas of the central Serbia, has enabled a determination of certain regularities, conditioned by the needs of buried deceased honoraries.

In this work, we have analyzed: 4 masks, 2 mittens, 4 pectorals and 3 mitres, all of gold, from masculine individuals; then, 5 belts, 2 earrings, 4 rings and 2 sandals of gold and silver, belonging to feminine individuals, which, with analogies, amounts to 27 artifacts, while the difference is registered in the sorts of objects for body equipment, of ornamental systems, calculational, structural and space-temporal suppositions, expressed by synonymous ornaments, among the equipment from Trebenishtian area and Novi Pazar findings, and also other places. Arguing this, we have in mind, too, a possible difference in function of the analyzed equipment: the ambivalent character of findings from Novi Pazar and the others, in relation to the defined nature of the funeral contributions from Trebenishte and Ochrida.

The determined topic, the confirmation of the presence of calender at the funeral equipment of «princely graves», is consequently, in an analytical manner, conducted in a chronometrical model, for each analyzed instance. Thereby, present numerical structures could be envisioned, like their relations, and as well a plenty of types of calculational/calender approaches, according to certain purpose.

The analysis of ornamental and numerical systems, among the same groups of objects, as they are systematized in the paper, has enabled envisioning distinctions within the groups, in the sense of symbolical relations, as well as a variation of ornamental meanings, in the sense of gender. The review of registered calenders (in the appendix) elucidates a canonical lawfulness: a golden equipment of masculine individuals is signified in an ornamental-symbolical and numerical way, by luni-solar calenders, with an expressed presence of calender-harmonical, multiannual cycles of the Sun and the Moon. The funeral equipment of feminine individuals is signified predominantly by lunar calenders, with the presence of luni-solar marks, also attended by the explicit polyvalent sense of present symbolical ornaments of the Sun and the Moon.

Key words: lunar, luni-solar, sidereal and synodical revolution of the Moon, tropical year, Metonic and Saros cycle